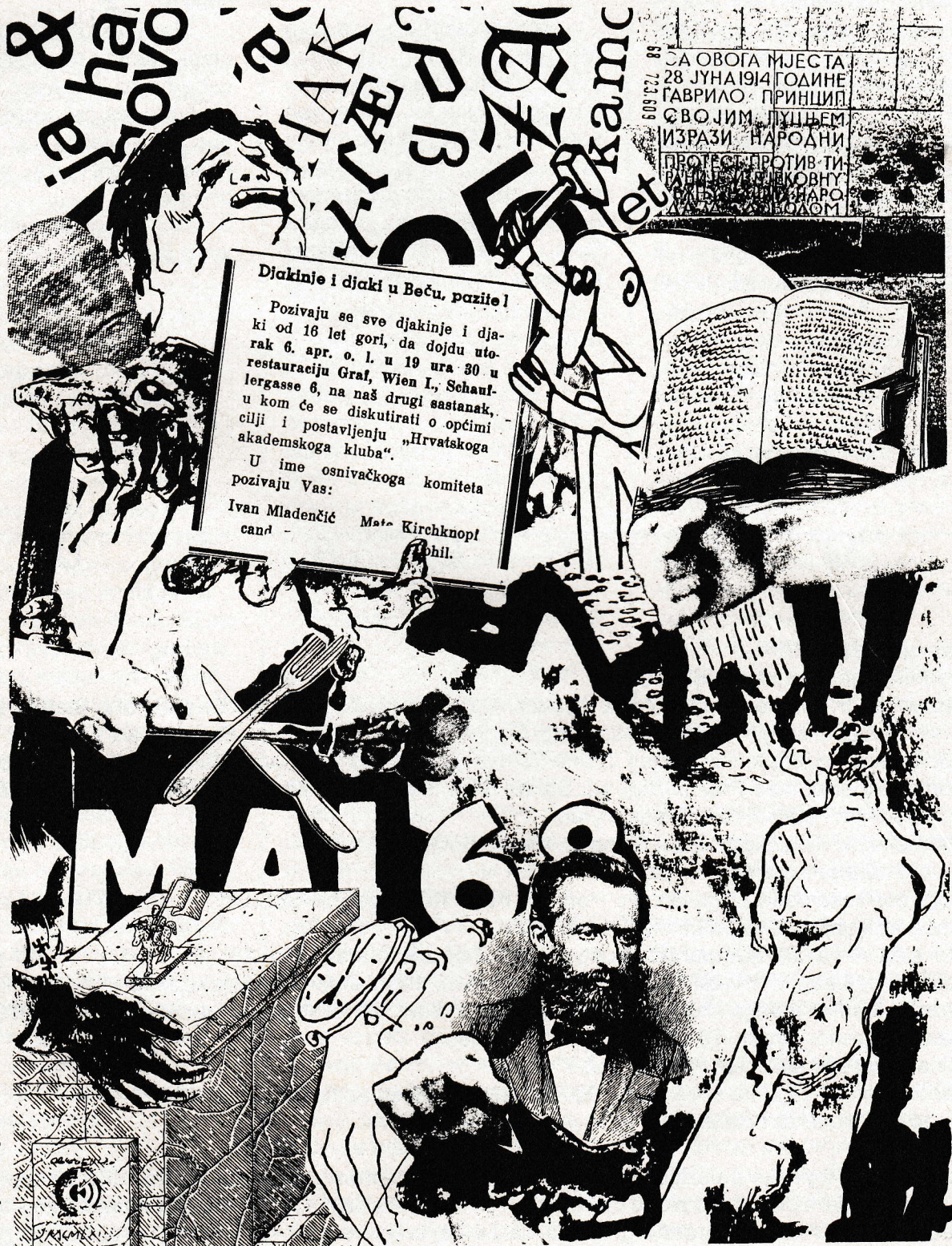

NOVI GLAS

MAGACIN HAK-A

2/1988

U V O D N I K

Preuzimanjem uredništva sam sebi uzela devizu „Kritično i akademski vridno!“ neka bude štivo NG-a.

Mislim, da se upravo ovput članki podudaraju s tom mojom nakanom. Ali kritika ponekad more biti preoštra, prenegativna, prurušilačka, presubjektivna, ali i takova, da se uopće ne da nazivati kritikom, ar ju preveć mami miloduha mirhe. Zato Vas prosim, dragi štitelji, da se javite, ako se nećim ne slažete, ar Vam je znamda presubverzivno ili znamda preblago. Ali pritom

nekate zabiti, da NG kani otkriti tabu-teme, ke su za široke sloje ustvari svete i nepristupačne, ke ali u biti istotako sadržavaju mane kot i sve drugo na zemlji.

Veselit ćemo se, ako nam pošaljete ko-to štiteljsko pismo. Otiskat ćemo je pak u posebnoj kolumni. A čim već ljudi nam piše o nekoj temi, tim brže ćemo moći sastaviti puzzle i dobiti cjelovit kip o tom nekada nejasnom *motivu*. Samo različnimi mišljenji moremo dojt do istine. Ako

samo jedan iznosi svoj stav, onda ćemo biti samo jednostrano informirani i još daleko udaljeni od istine. Ali ne kanim se svadjati, nego sporazumivati i konačno dojt do sinteze.

Zato Vas članki u Novom glasu kanim izazivati, dražiti i uzbudjivati, da bi se i Vi uključili u proces diskusije, ka je za nas tako važna, ar javnost nesmi misliti, da smo jur onemoćili.

S radošću očekujem Tvoje /
Vaše štiteljsko pismo!

urednica

I M P R E S S U M

izdavač: odbor HAK-a

urednik: Agnjica Csenar-Schuster

redakcija: dr. Nikola Benčić, Anita Csenar, mag. Fredi Hergović, dr. Ewald Höld, Stanko Horvath, Jandre Palatin, mag. Štefan Pavetić, mag. Ivo Sučić, dr. Feliks Tobler, Peter Tyran

autori ovoga broja: Anita Csenar, Jurica Csenar, mag. Fredi Hergović, Stanko Horvath, dr. Ferdinand Mühlgaszner, Jandre Palatin, dipl. inž. Štefan Roth, Franjo Schruiff, Agnjica Schuster, Feri Sučić, mag. Ivo Sučić, dr. Feliks Tobler, Peter Tyran

ilustracije: dr. Toni Nagy, Rudi Rozenić, Marko Sučić

lay-out i prelom: Jurica Csenar

slaganje: Rosemarie Stagl, Stanko Horvath, Karin Karlič, Franjo Schruiff

ekspedit: Agnjica Lippl, dipl. inž. Štefan Roth

foto-slog: Hrvatsko štamparsko društvo, 7000 Željezno, Karall-ulica 23

vlasnik i nakladnik: Hrvatski akademski klub (HAK), Kroatischer Akademikerklub

adresa vlasnika medija i izdavača: A-1040 Beč / Wien, Schwindgasse 14/10, telefon 65 14 014

tisak: Wograndl-Druck, 7210 Matrštof / Mattersburg

nakladni poštanski ured: A-1040 Beč / Wien

manuskripti se šalju na adresu: A-7000 Željezno / Eisenstadt, Bahnstraße 10/6

konac redakcije za broj 3/1988 je 10. august 1988.

Magazin *Novi glas* je u partijskopolitičkom i konfesionalnom pogledu neodvisan list za sve Gradišćanske Hrvate, a pretežno za one u Gradišću i Beču. On se bavi u prvom redu sa sadašnjom situacijom gradišćanskohrvatske narodne grupe, a da ne zanemariva retrospektivno i perspektivno gledanje problematike kot i kulturu u najužem i najširjem smislu. Časopis služi informiranju članov i svih zainteresiranih. Nakana mu je, da u pitanji manjinske politike djeluje na formiranje mišljenja.

Kako je došlo do poroda HAK-a?

O utemeljenju Hrvatskoga akademskoga kluba (HAK-a) pišu Augustin Blazović, Martin Meršić ml. i Franjo Palković u svojem skupnom članku „U retrospektivi“ (Svetačni spis: 35 ljet HAK): „Hrvatski študenti i akademičari su koncipirali jedan krug, ki se je okupljao oko dr. Fridrika Bintingera ljeta 1947. Mišljen je bio kao poseban klub, u čiji program bi uz zabave bila uvezana i predavanja, diskusije i tečajji o opći, ali osebujno o pitanji Gradišćanskih Hrvatov. Prvorazredan interes pripadao bi upoznanju, gajenju i očuvanju hrvatskoga kulturnoga dobra. Ova ideja imala je jur tradiciju u bivšem *Kolu*, čiji su kotrighi u trideseti ljeti igrokazi, tamburami i pjesmami razvili pažnje vridan aktivitet u hrvatski seli Gradišća, a organizatornih modelov našlo se je dost u mnogi študentski organizacija Beča.

Konačno se u študijskom varošu Beču na protuliće 1948. konstituirao Hrvatski akademski klub. Prvi predsjednik postane študent prava Ivan Müller, a društveni lokal je najprije restauracija Graf u Schauflergasse 6 (1. kotar), kade je i Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo u Beču imalo svoje sjedišće . . . “

Od sebe je razumljivo, da u kratkom osvrtu nije moguće u potančina opisati sve okolnosti i prilike, a još manje tadašnju atmosferu, u koj smo

bili mi Gradišćanski Hrvati u Beču, odnosno ka je vladala prije utemeljenja HAK-a. Pokusit ću zato ovom prilikom ta manjak na toliko ispraviti, koliko mi to pamćenje još danas dopušća. Kraj Drugoga svitskoga boja živio sam u Beču. Kad je u jeseni 1945. ljeta počela opet u sve većem broju dohadjati u Beč mladina iz naših gradišćanskohrvatskih sel, da se ovde privrimeno zaposli, obnovilo je i Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo u Beču (HGKD) svoj život. Sve brojnija naša mladina, ka se je po hrvatskoj sv. maši htela sastajati u društveni prostorija u restauraciji Graf u Schauflergasse, potakla je peljačtvo društva — u ko sam bio integriran od 1936. ljeta i čiji tajnik sam po boju nastao — da zabavlja tu množinu na bar kakov način. Tako su počele svaku nedilju i svaki petak plesne-tančene zabave. S našimi mladimi divojkami i mladenci narasao je po času i broj naših djakov, ki su dohadjali na študije u Beč ili ki su jur ovde stanovali sa svojimi roditelji. Da su te društvene plesne zabave bile jako vesele i bučne, ne tribam niti spomenuti, ar veselje nad krajem strašnoga boja bilo je veliko. Na ples svirala je najprije neka limena glazba, onda smo najeli Cigane. No, po kratkom času se je uvidilo, da ovakova glazba ne odgovara niti našem hrvatskomu mentalitetu, a niti društvenim

ciljem, a zvana toga je bila u financijskom pogledu i preskupa. Razbijali smo si glave, ča ćemo učiniti i tako je došlo, da sam utemeljio društveni tamburaški zbor, da sam i sam počeo pisati jačkice i tako na kraju vrlo uspješno „pohrvatio“ društvene zabave. Da su se naši ondašnji djaki u Beču u društvu dobro zabavljali u krugu naših seoskih divojak, ne tribam naglasiti. No znalo se je vrijeda i to, da plesne zabave i nekolicke kazališne igre, ke smo s djaki skupa priredili u društvu, nje ne zadovoljavaju. Ova za naše študente nezadovoljavajuća situacija pretresla se je većputi i u odborni sjednica HGKD-a, a tako rečeno motor, ki je ovu misao stavljao stalno na dnevni red, bio je društveni odbornik i tada jur gotovi jurist i prvi urednik Našega tajednika † Fridrik Bintinger. Osebito ga je potpomagao študent prava Ivan Müller, tada isto društveni odbornik. Na kraju se je probila ideja, da bi na početku bilo najzgodnije, ako se postavi barem jedna djačka sekcija u okviru HGKD-a u Beču.

Tako je došlo, da je jur u broju 10 do 13. marca 1948. u Našem tajedniku urednik i društveni odbornik dr. Fridrik Bintinger objelodanio poziv na prvi sastanak naših djakov, ki se je predvidjao za 16. marc 1948. ljeta. Na tom sastanku da će se diskutirati

Djakinje i djaki u Beču, pazite!

Pozivaju se sve djakinje i djaki od 16 let gori, da dođu utorak 16. marca o. l. u 19. ura u restauraciju Graf, Wien I., Schauflegasse 6, na naš prvi sastanak, u kom će se diskutirati o općimi cilji i postavljenu našega kola u okviru HKD-a.

U ime osnivačkoga komiteta pozivaju Vas:

Ivan Mladenčić,
cand. med.

Feri Sučić,
tajnik HKD.

o opći cilji i utemeljenju „našega“ Kola u okviru HGKD-a u Beču. Ov poziv smo potpisali Ivan Mladenčić, tada študent medicine, i ja lično kao ondašnji tajnik HGKD-a.

Ali jur pri ovom prvom sastanku se je izjasnila većina djakov — osebito dr. Fridrik Binting i Ivan Müller su to zastupali — neka se postavi samostalno djačko društvo. U pozivu na drugi sastanak djakov (6. aprila 1948.) čitamo po prvi put u javnosti jur i ime novoga društva, naime Hrvatski akademski klub, čije ime je dr. Binting forsirao od početka. Ov poziv u novina potpisali su u ime osnivačkoga komiteta Ivan Mladenčić i kao novo-došljak Mate Kirchknopf iz Fileža, študent filozofije. Usput hoću ovom prilikom spomenuti, da je najveći dio študentov ishadjao iz naših sel u sridnjem Gradišću.

Budući da je od sada početo bilo govora samo o utemeljenju samostalnoga HAK-a, ostao sam nadalje tajnik HGKD-a u Beču, kade sam jur imao svoj opsežni djelokrug. Nisam htio naše za narodne posle zagrijanu mladinu opet preostaviti samoj sebi. Tokom ljet priredio sam s njom mnogobrojne vridne kulturne priredbe, ke su se vrlo dobro ugodale.

Ali da se u misli vratim k drugomu djačkomu sastanku. Ovde je bilo sve jur tako daleko uređeno, da je za

kratko vrime jur bilo moguće pozvati na osnivačku generalnu sjednicu. Poziv na ovu sjednicu su potpisali provizorni predsjednik Rudi Karall, rodom iz Velikoga Borištoga, študent ekonomije, i Ivan Mladenčić kao provizorni perovodja.

Na prvoj osnivačkoj generalnoj sjednici HAK-a odabrani su Ivan Müller za prvoga predsjednika, † Ivan Mayer, študent prava, rodom iz Cogrštoga, za potpredsjednika, a † Tilda Varga, štu-

Djakinje i djaki u Beču, pazite!

Pozivaju se sve djakinje i djaki od 16 let gori, da dođu utorak 20. apr. o. l. u 19. ura 30 u restauraciju Graf, Wien I., Schauflegasse 6, na osnivačku generalnu sednicu „Hrvatskoga akademskoga kluba“.

U ime osnivačkoga komiteta pozivaju Vas:

Rudi Karall,
prov. predsednik

Ivan Mladenčić,
prov. perovodja

dentkinja filozofije, rodom iz Fileža, za tajnicu. Spomena vridna je činjenica, da su člani HAK-a, i na dalje — prem svojega samostalnoga društva — usko suradjivali s HGKD-om u Beču i s njim imali skupne prostorije. Mladi odbor HAK-a dao se je odmah s velikim poletom na djelo. Jur na samu Petrovu 1948. priredio je HAK u restauraciji Graf prvu svoju uspješnu društvenu zabavu. Za glazbu i hrvatsku atmosferu skrbili su moji tamburaši od HGKD-a.

Po ljetni prazniki održao je HAK 28. oktobra 1948. svoju prvu redovitu generalnu sjednicu u jur zgora spomenutoj dvorani. Za glazbu sam opet skrbio s mojimi tamburaši od HGKD-a.

Svoja predavanja s diskusijom počeo je HAK u novem-

bru istoga ljeta. Na programu zimskoga semestra bili su tečajji hrvatskoga književnoga jezika, ustavna pitanja, uloga plaće u narodnom gospodarstvu, jedan predmet iz trgovačkoga prava i drugo. Sve ostalo je, barem tako mislim, jur poznato.

A na kraju ovih redov hoću spomenuti još nešto, ča znamda nije jako zanimljivo, ali ipak je simptomatično za ono vrime. Na početku, kad je išlo za ime novoga društva, nije bilo svim djakom jasno, zač dr. Fridrik Binting tako intenzivno inzistira glede imēna „akademski klub“, ar se je jur tada znalo, da većina članov nikada nećedu biti gotovi akademičari, nego u prvom redu učeća mladina. A to je ostalo tipično za HAK ča do danas. Fluktuacija je društveni problem, ki se i uz najveću dobru volju ne da savladati. Ali da ponovim argumentaciju dr. Bintingera: „Mora se misliti i na budućnost. Svaki marljiv študent će biti jednoga dana akademičar, a u današnjem svitu ima ovo ime bolji prizvuk i veću moralnu težinu od djačkoga“.

No bilo kako bilo. Ostaje činjenica, da se je rukovodivcem HAK-a prem mnogih poteškoć velikim naporom i žilavošću ugodalo sebi izvojevati ne samo javni ugled, nego i javno priznanje. A to mora veseliti ne samo sve nas bivše i sadašnje „hakovce“, nego i sve gradišćanske Hrvate. HAK je danas vodeća organizacija naše školovane mladine, čvrst politički faktor, i željim si — povodom 40. obljetnice utemeljenja HAK-a — da se odgovornim ugoda, ne samo obdržati ovu poziciju, nego ju još i proširiti na dobro HAK-a, a tim i svih nas.

Feri Sučić

Zdravi bili dragi gosti, čujte ča Vam kanu reći . . .

Tako ili spodobno su jačili Bruji pred nekolikimi ljeti pri likom Dana mladine u jednom premilom, malom hrvatskom selu bilo kade u Gradišću. Ončas je bilo — tako su mi barem rekli — zaistinu nešto čuti pri Danu mladine. Onda je bilo na priliku na programu čitanje suvrime literature i literarni akcionizam, referati aktualnim temam i diskusije. Sada se čuju *samo* najpoznatije narodne, Sučićeve, dalmatinske i druge pjesme i govori različitih šarih i surih političarova odnosno polit-funkcionarova, ki govore samo po starom pobožnom geslu: *Neka hvali, neka diči svaka vjerna duša samu sebe!* Sigurno ipak ne zabu ovakovi nam svenek dragi gosti tu činjenicu, da su Hrvati — *šušljanje u publiku: ste čuli?* — ov vrli narod — *naša svist hrvatska se diže* — jur svenek bili — *više i više* — i su još svenek — *babicam su oči vlažne* — obogaćenje Gradišća, još i Austrije, ako ne cijele Evrope — *bilo kade ta smišna zemlja zaistinu leži; klimaks: burno božanje*. Da, da, ov človik zna, kakovu ima sriću, da nas ima. Ja Vam velim, on to **zaistinu** zna, ali mi toga neznamo, ar bi ga korbačem zignali. Ali vratimo se Danu mladine, ar po govori nas još čeka folklor, najbolji dokaz za to, kako se naša kultura razvija. Svako ljeto naše grupe znaju već tancova i već jačkov — i manje hrvatski.

Da, dragi ljudi, Dan mladine leži u smrtnom betegu, u komi. Ali ne bojte se, žitak po smrti će pojtii dalje na sve vijeke i za Dan mladine u paradižomu za narodne sve-tačnosti, kušanja vina, svetačnosti ognjogascev itd. Spasimo Dan mladine, ako ga zaistinu držimo važnim, ali bojim se, da je šok-terapija jedino, ča mu zna još pomoći i čim mu moremo dati flair. Razlikuje li našega betežnika momentano zaistinu još nešto, zvana u kulturnom pogledu mrtve i sterilne priredbe, od kih svako selo, ko bar nešto na sebe drži, naj-manje tri priredjuje? Danu mladine falu konture, profil. Kolor mu je zipran kotno stara košulja, ka se hiti. . . . **ča vam kanu reći . . .** Ki nam kani ča reći? Vjero-jatno organizatori . . . a s tim HAK. Tako, a ki je ta HAK, ča ta djela? Od 100 gostova ih to sigurno manje nego 20 zna. Kako ćedu pak znati, za kakovo djelo stoju ove tri slove, zač ov smišni HAK organizira ovu „feštu“? No, mi hakovci, a to smo mi svi skupa, dragi štitelji, mi smo s tom činjenicom tako zadovoljni, da se još svenek nećemo zbuditi iz naše letargije. Ti časi su mimo, kada su hakovci imali ča reći, odnosno su kanili, ča reći. Pri Danu mladine se samo ime HAK spominja, a to danas isto već ne sa sigurnošću. Ali zato ćedu se ovo ljeto prodavati T-

shirt-i, kuliji i upaljači, odnosno darovati na ulazu. Na ovi dugovanji će biti napisano: 40 ljet HAK — govorimo hrvatski. Nije li ovo samo zvito rješenje, da se sada uopće već nijedan ništ ne triba baviti s ljudima: *Zami si lip kuli i upaljač i budi svistan Hrvat!* Dan mladine bi morao biti forum za živu diskusiju. Ne ide mi u glavu da zanima hrvatsku mladinu zaistinu samo folklor i izložba keramike. Kade je kulturni program za progresivnije ljude? Svenek se čuje, da se mora Dan mladine po publiku rediti, da mlade goste zanima samo tanac i piće, a za starije mora biti folklor na programu. Namjesto da bi ali počeli konfrontirati ljude i s idejama i s akcijama, da se sami prebude iz pasivnosti, im mi još sve filtriramo iz programa, samo da se nijedan ne bi mogao splašiti. A mi kani mo biti **akademski klub**, ki se zvečega skrbi za mlade ljude?! Falu mi čitanje nove literature u prvom redu mladih pisceva, diskusije, kabaret i workshop-i. Zač ne pozovemo umjetnike, ki bi i odraslim kazali kako djelaju, i je tako animirali na vlašće pokuse, ako se je to kot dice koč prlje tako dobro ugodalo? Kade su predavanja, ka zanimaju ne samo seoske ljude zbog seoskoga referenta, političare zbog toga, da se moru kazati, i šakicu stručnjakov? Kade su soci-

jalne, ekonomske i ekološke teme? Mi svi znamo, da su državi poslušni i naivni državljani draži, nego kritični ljudi. Namjesto da bi barem HAK odgojio mladinu kritičnim pripadnikom hrvatske manjine, sudjeluje pri otokavljenju mladih. Pak se ali nesmimo čuditi, da ima tako malo Hrvatov razumivanje za političke akcije HAK-a. Važno za spasenje Dana mladine će ada biti, da mu zacipimo novu dušu, da bude moderniji i avantgardističniji, da mu ne damo samo široku bazu, nego i visok nivo. Onda će biti opet to, ča bi morao jur svenek biti: priredba za mlade ljude i za one, ki su ostali mladi u svojem shvaćanju. Onda će i to novo sime niknuti i procvasti u narodu i po mladini nositi sad, ar staro sime, ko se sada sije, neće nikada roditi.

franjo schruiff

Dosadašnji Dani mladine

1973: Trajštof
1974: Čajta
1975: Dolnja Pulja
1976: Uzlop
1977: Pinkovac
1978: Veliki Borištof
1979: Klimpuh
1980: Stinjaki
1981: Filež
1982: Novo Selo
1983: Bandol
1984: Gerištof
1985: Cogrštof
1986: Vincjet
1987: Mjenovo
1988: Pajngrt

HAK se u zadnjem ljetu nij samo kot prostorija renovirao, nego je dostao i novi oblik ča naliže odbor i predsjednika. A to bi moglo značiti i novi način djelovanja.

Dosle renovacija HAK-a kot prostorija nij bila zvečega završena, se je teško moglo suditi o djelovanju HAK-a, ar su se sve snage koncentrirale na tu renovaciju. Hvala Bogu se ali sada ova renovacija približava koncu, tako da se mirno more premišljavati o djelatnosti HAK-a i posebnom načinu djelovanja.

Težišća ovoljetnih HAK-ovskih aktivnosti na van su dosta skromna (čiji uzrok leži) u odugovlačenoj renovaciji HAK-a): DAN MLADINE u Pajngrtu i mogućnosti, ke nam pruža službeni jezik u Gradišću.

Ali nisu ova skromna težišća isključivo kriva za to, da sam trenutno dosta razočaran (a mislim ne samo ja) od HAKa, a u prvom redu o načinu, kako mi sudjelujemo ili i ne sudjelujemo.

Tako je na priliku interes odbora na glasilu HAK-a

„Novi Glas“ jako slab. Čini mi se, da si odbor nije svistan toga, da je ovo zapravo najeficijentniji način, kako HAK svoje ideje more nositi „med ljude“. (Na priliku: mogućnosti službenoga jezika, ča se more potribovati po hrvatsku, kako se to potribuje po hrvatsku itd.)

Istotako se trenutno dobiva utisak, da je jedini, ki u HAK-u ima sve informacije — predsjednik. On čuda djela, ali zbog toga, ča toliko djela, zgublja pregled. Važnije bi bilo da bi se jednostavno i drugi ovlastili nalogi, tako da bi već ljudi bilo uključeno, a s tim i informirano. Predsjednik bi onda igrao drugu ulogu. Sve bi išlo kroz njegove ruke, ali bi integrirao ljude i deligirao. Nije dost, ako je samo predsjednik na kakovoj sjednici — potribno je, da je već ljudi na sjednici.

Trenutno je HAK samo društvo ljudi, ki imaju samo jedan skupni interes. To je ali sigurno premalo, ako je cilj uspješno djelovanje. Ako se s človikom strefiš nek zbog toga, kad imaš skupni interes, onda je ova veza u većoj pogibeli, da se raspade, nego ako si tomu človiku prijatelj. Nadalje HAK nima ni kratkoročni ni dugoročni koncept. Pitanje, kako bi se aktivno dalo djelati oko službenoga jezika još ni jedan put nije stalo na dnevnom redu još ni jedne sjednice. Istotako se i izvještaj „konferencije rektorov“ još nij preštao i temeljito pretresao. Ar upravo u tom izvještaju bi moglo stati, ča bi HAK mogao i morao djelati u budući deseti ljeti.

Pitanje *quo vadis, HAK?* ćemo si morati — tako mi se barem čini — još temeljito stavljati.

Stanko Horvath

Potriban je most od čer do zutra

Ča zapravo kani Hrvatski akademski klub? Ovo pitanje je bilo aktualno jur pri samom utemeljenju društva pred 40-timi ljeti, a ono je i te kako aktualno i danas. Cilji društva su se u četiri decenija sigurno minjali. Ali u zadnji ljeti je načelo HAK-a ostalo isto, iako su različne aktivnosti, različna bludjenja mutila jasni pogled u budućnost. Ta načela je HAK sformulirao 1973. ljeta ovako: *Mi kanimo da se očuva i dalje razvija naša hrvatska manjina u kulturnom, u gospodarstvenom i u socijalnom pogledu. Mi kanimo da Gradišćanski Hrvati idu korak s korakom s današnjim razvitkom, da na svi područji diozimaju, participiraju na modernizaciji i napretku. I to na temelju svoje 500-ljetne tradicije, ku je sigurno vridno čuvati, ku je ali još važnije obnoviti, dalje razvijati, dati joj lice današnjega vrimena. Mi kanimo da napredak Gradišćanskih Hrvatov bude išao putem solidnoga poznavanja dvih jezikov: hrvatskoga materinskoga jezika i nimškoga državnoga jezika, ar ravno naša dvojezičnost je jedan od fundamentov napretka i budućnosti. Stim da govorimo dva jezike, da pripadamo dvim kulturam, s tim mi Gradišćanski Hrvati jur danas reprezentiramo budućega človika Europe, ki neće već govoriti jedan jezik, nego najmanje dva jezike. Na ovom fundamentu moderne dvojezičnosti mislimo mi, da je potribno i spametno graditi budućnost i napredak Gradišćanskih Hrvatov.* Ovu programatičnu izjavu o cilji HAK-a je pred 15-imi ljeti

objelodanio Novi glas. Na ovom globalnom cilju društva se ništa nije minjalo. Momentano ali nedostaje, fali —barem na prvi pogled — koncepcija, kako se kratko- i dugoročno more dostignuti cilj. Pred petnajstimi ljeti je HAK organizirao Symposion Croaticon, da pokaže, ča ne dostaje, kakov je pravni i stvarni položaj Gradišćanskih Hrvatov, da na temelju rezultatov i spoznajov odredi smjernice, da započne konceptivno djelovanje da bi dostignuo predvidjeni cilj. Aktualna manjinsko-politička zbivanja — kot na peldu brojidba posebne vrsti 1976. ljeta, predvidjeno formiranje narodnih savjetov — su pak kanalizirala djelovanje HAK-a na druge pute, iako je još uvijek glavni cilj ostao točno pred očima. Organiziranjem Symposiona Croaticona II 1983. ljeta — ki je velikim dijelom stao u znaku obrazovanja, školstva — je HAK opet nastavio put, koga je bio ostavio u drugoj polovici 70-tih ljet. Ali po symposionu je HAK učinio opet istu pogrišku. Nije počeo predjelivati rezultate znanstvenoga skupa, nije povukao konzekvencije iz spoznajov. Pojednostavljeno rečeno, HAK nije postupao akademski, nego študentski. Ovo postupanje zrcali i strukturu aktivnih članov HAK-a, ada onih, ki su tajedan za tajednom nazoči pri različni priredba, sjednica itd. Pokidob je fluktuacija dosta velika, i djelovanje društva jako fluktuiralo. Novi člani imaju nove ideje, ke bi u kratkom, doglednom vri-

menu kanili realizirati. Uza to se još dosta truda ulaže u tradicionalne hakovske akcije, kot su to tečaji, karavana, Dan mladine, klupski večeri. Čudakrat se troši energija za organizaciju, a da se zabi na pitanje cui bono? Iz vidika se ostavlja cilj, da se razvija hrvatska manjina u kulturnom, ekonomskom i socijalnom pogledu.

Hakovski cilji i hakovske ideje lebdu u glava mnogih hakovcev, ki već nisu „aktivni“, ki ada već ne študiraju. HAK ali nima „starješinu“, ki bi mogao integrirati sve hakovske seniore u djelovanje za prosperitet naše narodne grupe. Prevelik je nastao raskol med „sada aktivnima“ i „nekada aktivnima“ hakovci. Uska povezanost hakovca s HAK-om obično prestane, kad počne stvarati materijalnu bazu za svoj daljnji životni put, kad utemelji obitelj, kad si stvori stalno prebivališće itd. Ali kad su svi ovi uvjeti stvoreni, je na čelu HAK-a jur druga, mladja generacija, ku človik već ne pozna i to uglavnom prepričuje ponovni angažman u klubu.

40. obljetnica utemeljenja Hrvatskoga akademskoga kluba bi mogla biti povod, da sadašnji odbor HAK-a gradi most svojim članom-seniorom, da i nje opet zadobi za cilje organizacije. Upravo stariji člani HAK-a su garant za to, da se dugoročno djela, da se ne skrene s puta, da se ne išću ad hoc-uspjehi, nego da se sigurnim korakom prekoraknu sve prepreke na putu do ispunjenja skupnoga cilja.

Ivan Hakovac

Nove medije od nas za naše ljude

Činjenica je i očividno za svakoga pažljivoga pratioca naše gradišćanskohrvatske scene, da smo jako zastarani na području masovnih medijov.

Zač? — bi sada mogao pitati obični štitelj naših novin i časopisov i slušatelj hrvatskoga vala na radiju. A tomu dodatno imamo i kalendar i svako ljeto dvi, tri knjige, ke izlazu na našem jeziku — bi tradicionalni i konzervativni konzument ovih postojećih sredstav masovne komunikacije mogao nadodati, misleći, da je tim plafond naših potreboć, a pred svim i mogućnosti ionako jur zdavno dostignut: plafond toga svega, ča naše ljude (Gradišćanske Hrvatke u svi tri susjedni država) zanima i ča su u stanju da štu.

Uz sve to zabu mnogi naši borbeni i svisni Hrvati, da bi samo ovimi sredstvi komunikacije već zdavno ne bi bili zadovoljni, kad bi se njimi transportirali sadržaji iz drugoga, nehrvatskoga područja i ambijenta. Od sebe je razumljivo, da dica nimškoga, engleskoga, francuskoga ili drugoga jezika jur od najmanje maljanosti imaju različne — već-kada i jako dobre — slikovnice, iz kih im roditelji moru čitati najjednostavnija i najtemeljitija dugovanja.

Danas već nije obitelji, u koj mala pak još i najmanja dica ne bi slušala kasete s povidajkami i dičinjimi jačkami. Ali ne samo povidajke u tradiranom smislu,

Ne moremo se na sve vijeke u to zaufati, da čedu Gradišćanski Hrvati samo iz ljubavi prema svojemu rodu gajiti i nadalje svoj jezik, a tim i kulturu. Potribni su novi i za nje zanimljivi sadržaji.

nego i čisto nove futurističke i utopističke povidajke i izmišljotine su sve već proširene kod malih i najmladjih.

Kolikimi danas zaista još čitaju dičinje knjige, kot ih je žrkala generacija roditeljev i staristarjih prlje koč? Danas dica i mladina čitaju comic-stripe.

Najveć ljudi prez sumlje konzumira televiziju. Svako domaćinstvo, bi se moglo reći, ima danas svoj televizor. A sigurno je jur već tih ljudi, ki imaju dva televizore, nego onih, ki moraju svaki večer nanovič diskutirati, ki program čedu sada konačno pogledati. Najmanje tri programe ima sada svaki obični gledalac (FS 1, FS 2 i lokalni program). Kabelna televizija je jur jako proširena — a s tim imaju mnogi jur već od 10 programov. Ipak imaju mnogi jur dodatno svoj videorekorder. A ovi uređaji za videosnimke su sve bolji i sve lakocjeniji. Neće već dugo durati, onda čedu stati i u

skoro svi stani Gradišćanskih Hrvatov.

Pokidob da na svi ovi sektori medijov nimamo ništ hrvatskoga, je od sebe razumljivo, da ljudi zadovoljavaju svoje potreboće i želje onde, kade moru puljiti iz diboke gušterne: na nimškogovorećem tržišču. Nimški jezik za nijednoga gradišćanskoga Hrvata nije zapreka. Njim u prosjeku bolje vlada, nego svojim hrvatskim materinskim ili očevim hrvatskim jezikom.

Ča je na ovom čemerno? — more sada svaki pitati mirnom dušom. Jednostavni odgovor je: ništ. Na sriću živimo danas u društvu, u kom svaki — skoro — sve more nabaviti, za čim mu srce hlepi. Pred svim to valja za medijski sektor.

Problem onda nastaje za nas Gradišćanske Hrvatke, ako naši ljudi svim ovim tako zasitu svoje želje, svim ovim tako zapunu svoje slobodno vrime, da za drugo već ne ostaje slobodnoga prostora. Onda će se njev kontakt s hrvatskim jezikom sužiti na najintimnija područja — a i onde će vrijeda nestati.

Čini se, da imamo samo jedan jedini izlaz iz ove stvarno nepovoljne situacije na medijskom sektoru. Moramo se prilagoditi potrošačkim običajem naših ljudi, svejedno je li živu na selu ili u varošu. Pred svim moramo čim prlje gledati na dicu, da kod njih zbudimo zanimanje

za hrvatski jezik. Dosadašnjimi sredstvi — u slučaju da ih uopće imamo — smo zastarani za barem jednu cijelu generaciju. Ča bi se ada moralo čim prlje djelati?

* **Slikovnice:** U čim većem broju se moraju producirati kvalitetne slikovnice (Bilderbücher) s jednostavnim tekstom, gradišćansko-hrvatskim tekstom. Jednostavno bi to išlo, da mi slikovnice preuzmemo iz Zagreba i da onde damo tiskati naše tekste uz slike. Budimo iskreni, dvi muhe bi ulovili na jedan mah. Velik broj roditeljev bi se skupa sa svojom dicom učio hrvatski.

* **Kasete:** Moramo producirati kasete ne samo s dičinjimi jačkami, nego i s povidajkami. Grimm-ove povidajke čedu biti premalo. Analogno dičinjim kasetam na nimškom jeziku moramo izdati iste i na hrvatskom jeziku. Na primjer cijelu ediciju „Masters-kasetov“. Stoprv kad je budemo imali, čemo moći i diskutirati o njevoj pedagoškoj vridnosti i o kvaliteti.

* **Comic-strip:** Ča dica, još i

odrasli, najgušće čitaju u časopisi i novina? Za određen sloj ljudi je ovo glavna lektira, odnosno dodatna lektira. Ne moremo od prostih ljudi očekivati, da su tako jaki i čvrsti, da svenek zamu u ruku dobru knjigu, dobar časopis ili dobre novine. Oni se kanu zabavljati na najjednostavniji način, prez ikakvog napora.

* **TV-program:** Još jače moramo potribovati TV-program na gradišćansko-hrvatskom jeziku. A da bi do njega došlo, ča se momentano čini realističnim, jur sada moramo potribovati proširenje tih emisijov na našem materinskom jeziku. Jur sada moramo protestirati protiv toga, da čedu ove emisije viditi gledaoci samo u Gradišću, ada jedna tretina Gradišćanskih Hrvatov. Ki živu u Beču nečedu imati hasni od tih emisijov.

* **Video:** Čini se, da je ovo najvažniji medij za budućnost. Kot jur zgora rečeno, će vrijeda skoro svako gradišćansko-hrvatsko domaćinstvo imati svoj video-uređaj, svoj video-rekorder. Zato u budućnosti moramo posvetiti velik

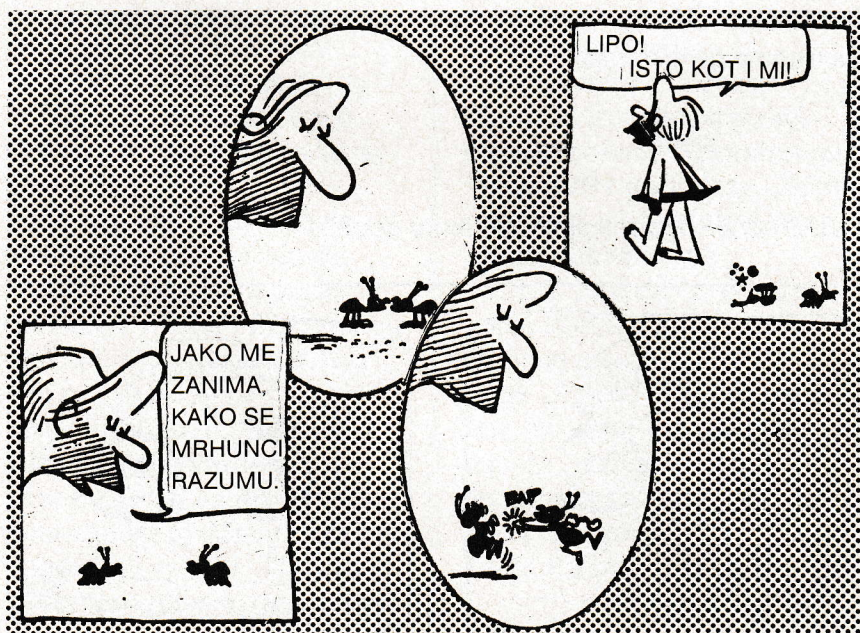
dio naše pažnje i naše snage produkciji i širenju (gradišćansko)hrvatskih video-snimkov. Ove snimke bi morali sami producirati. U nji bi mogli transportirati svega i svačega: povidajke za dicu, jezične tečaje, političke i društvenopolitičke magazine, kazališne igre, literaturu, zabavu itd. itd.

Činjenica je, da ljudi sve manje štu, da im je čuda laglje gledati televiziju, nego mučiti se knjigom. Iako je to žalosna činjenica — moramo joj se prilagoditi. Tako čemo čim prlje morati transportirati sve one sadržaje — ki se činu nam važni — video-kasetom, ku potrošač u svojem slobodnom vrimenu triba samo taknuti u rekorder i to more pogledati, ča ga zanima.

Da bi to smila biti samo najbolja kvaliteta, se od sebe razumi: i ča naliže snimku i sadržaj.

Pravoda će se sada već-ki javiti — punim pravom — i će predbacivati, da ne bi tribali sve preuzeti od drugih, uopće ako se je pokazalo, da pedagoški nije najbolje. Ako nam je jasno, ča kanimo, onda čemo ovo moguće i potriбно *zlo* rado požrknuti. Ako kanimo obdržati i širiti jezik, onda nam mora biti pravo svako pojedino od zgora spomenutih sredstav. Činjenica je, da bi s timi sredstvi mogli dostignuti najširje sloje naših Gradišćanskih Hrvatov, svejedno ča su i kade živu. Znamda čedu se ovimi, za nas novimi sredstvi komunikacije roditi i novi temelji naše kulture, našega identiteta. Ki nam more za-gvišno reći, da to nije jur zdavno zastarano i inadekvatno, ča još dandanas prodavamo kot našu kulturu, kot izraz gradišćanskoga hrvatstva?

petar tyran

Nova era i za nas

Kompjutor se je „uvukao“ u naš svakidani život i se počeo širiti kot maslačak, koga nigdor ne pokosi, prije neg svoj cvijet ne zamini lipim lampušem. Kompjutor je samo tehničko pomagalo, a nikakovo magično dugovanje, ko će nas zaviškati. Nad nami je, da nam kompjutor pomaže, kade je to nek moguće. Novi glas se sada slaže na mali kompjutori Hrvatskoga štamparskoga društva, ki su kompatibilni, ki se ada razumu s velikim slagarskim strojem HŠtD-a. Ali i HAK je sada nabavio kompjutor, i to takozvani PC. Ovim strojem se otvaraju nepregledne mogućnosti (vidi zbočni članak) i za Novi glas. Nabavom kompjutora ali još nije zasigurano tehničko napredovanje. HAK-ovski PC do sada govori samo engleski i nimški, a hrvatski još nezna, kot to morete viditi u zbočnom članku. Do sada se još nisu savladale ni poteškoće oko preloma, ki se već ne triba lipiti, kot je to do sada bio slučaj, nego koga ćemo moći obaviti direktno u kompjutoru. Kad se sve te poteškoće preobladaju, onda će se i naš Novi glas kompletno moći složiti i prelomiti u HAK-u. Onda će i za izdavanje hakovskoga magazina početi nova era.

„WYSIWYG“

(Desk Top Publishing - Publiciranje na pisacem stolu)

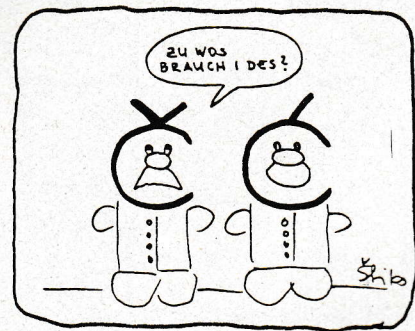
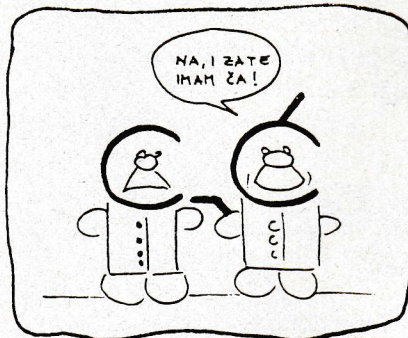
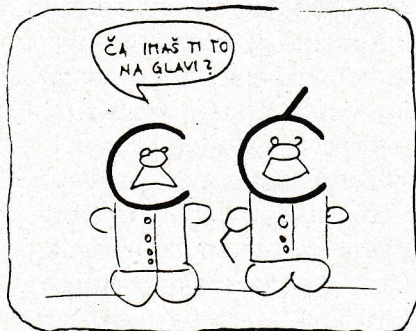
Da je kompjutorska dob jur davno nastupila, vidimo skoro u svakom birou. Kako brzo se ali razvijaju uloga i uticaj kompjuterov na svi moguci polji (u tehniki, upravi, ...) moramo izviditi iz cinjenice, da se je prvi PC (Personal Computer) predstavio stoprv u jeseni 1981. ljeta. Cetire ljeta kasnije prodalo se je PC-ov po cijelom svitu u vridnosti od 23.3 milijardi dolarov.

Prvi kompjutori bili su u glavnom racunari, ki su sluzili pretežno prirodnoj znanosti i tehniki. Upeljanje PC-ov omogucilo je i drugim zvanjem pristup ovoj tehnologiji. Pisanje i predjelanje tekstov se je revolucioniralo. Kod publiciranja je vazan princip, ki se zove „WYSIWYG“ (What You See Is What You Get), ca toliko znaci da je tisak ekvivalentan tomu, ca se vidi na monitoru. Ali prije nek se napravi „layout“ mora se stvoriti sadrzaj, s odgovarajucim „software-om“. Korigirani teksti se konacno daju kombinirati s grafikami, kipici, tabelami i.t.d., u razlicni pismi i velicina. Tako je moguće nacinjiti ne samo pisma, letke, vizit-karte, etikete s adresom, pozivnice, plakate, nego i izdati novine i slikovnice, sve doma na pisacem stolu.

Da ov razvitak tehnologije odnosno informatike more biti na hasan nam Gradiscanskim Hrvatom je jasno. Jedino pitanje je, da li cemo ga iskoristiti.

stefan

P.S.: Tocnije informacije svaki more dobiti u HAK-u.

Manjina u manjini u Južnom Tirolu

Kot ste morebit štali u HN, su dva hakovci bili u Velikom tajednu u Južnom Tirolu na ljeotošnjem seminaru mladine europskih narodnih grup. U slijedećem Vam kanim malo predstaviti situaciju južnotirolske narodne grupe. Najprvo Vam nudjam kratak pregled o povijesnom razvitku u Južnom Tirolu:

1919: Tirol južno od Brennera dojde k Italiji (mirovni ugovor St. Germain).

1922: Fašisti preuzmu vladu u Italiji, velika organizirana talijanizacija nimškogovorećih Južnotirolcev počinje, nimška nastava je prepovidana.

1925: Mussolini naseljava Talijane u Južnom Tirolu.

1939: Ugovor Mussolini-Hitler za iseljavanje Južnotirolcev, stanovništvo mora glasovati o svojoj narodnosti: ili za nimšku (to znači iseliti se) ili za talijansku narodnost.

1940: Već od 80% stanovništva glasuje za nimšku narodnost. To se je moglo dogoditi zbog toga, ar su Nimci u Tirolu očekivali poboljšanje svoje situacije. Oni su poznavali samo fašistički režim.

1943: Nimška vojska uđe u Italiju i Južnotirolci moraju služiti u vojski. Ki neće, je odsudjen na smrt. 276 ljudi ne ide k vojski, skoro svi od njih poginu.

1945: Erich Ammon utemelji Južnotirolsku narodnu stranku (SVP), savezničke sile ju akceptiraju kot partnera pri dogovori.

1946: Na rubu mirovne konferencije u Parizu dojde do

tkzv. Gruber-de Gasperi-ugovora. Ov ugovor sadržava osebuje mjeze za opstanak nimške narodnosti i u ekonomskom i u kulturnom pogledu (škole na materinskom jeziku, ravnopravnost jezikov, zaposlenje u javnoj službi i dr.)

1948: Prvi „Štatut o autonomiji“: provincije Bozen i Trient se složu u jednu pokrajinu Trentino-Južni Tirol. Samouprava je u ruka talijanske većine, provincije Trentino.

1956: Austrija nastane neodvisna (1955.) i se počne zalagati za Južni Tirol.

1957: Južnotirolci počnu potribovati autonomiju za svoju zemlju. Demonstracije se održavaju za ispunjenje pariškoga ugovora.

1959: Izvedbene odredbe za „Autonomiestatus“, SVP se počne u suradnji s austrijskom vladom zalagati za ispunjenje autonomije. Austrija (dr. Kreisky) doprimi pitanje Južnotirolcev pred Ujedinjene nacije.

1961: Bombe u Južnom Tirolu, svitska javnost registrira probleme Južnotirolcev.

1969: SVP odobri tkzv. „Südtirolpaket“, 137 zaštitnih mjero-rov za Južnotirolce.

1972: U „paketu“ predvidjeni „Novi status o autonomiji“ stupi na snagu.

1986: „Paket“ je skoro ostvaren, fali samo još nekoliko mjerov. Jezik (službeni) i financije su najvažnije teme kod pregovorov.

1988: „Paket“ je ispunjen.

* Situacija danas: Nimškogo-

voreći Južnotirolci imaju svoje nimške čuvarnice (uz talijanske). Stoprv pred neko-likimi miseci je bilo poteškoć, ar sve već Talijanov šalje svoju dicu u nimške čuvarnice, da bi se dobro naučila drugi jezik. To otežava odgoj dice — sve već je po talijansku — protiv tomu su se bunili nimškogovoreći Južnotirolci. Uz osnovne i glavne škole imaju i svoje obrtne, stručne i sridnje škole. Študenti idu u Innsbruck, kade im je na svakom fakultetu osiguran odredjen broj mjestov, a nostrifikacija u Italiji se odvija prez problemov. Za študium prava postoji mogućnost, študirati talijansko pravo na obadvi jeziki. Nimški jezik je u javnosti svagdir priznat.

Za 25% djelatnih mjestov je „ispit o dvojezičnosti“ preduvjet za zaposlenje. Ova dvojezičnost se i naplaća (zemlja i općine +35%). Za zaposlenje u javnoj službi postoji tkzv. proporc. Svakoju narodnosti u proporciji pripada toliko djelatnih mjestov, kot ona iznaša u cijelom stanovništvu zemlje, provincije, kotara i općine. Podiljenje stanovništva u Južnom Tirolu izgleda ovako: Nimci — 64,9%, Talijani — 28,7%, Ladinci — 4,1%, ostali — 2,1% (od ukupno 430.568 ljudi). To znači, da 64,9% javnih mjestov u zemaljskoju upravi pripada nimškogovorećim Južnotirolcem, 28,7% Talijanom itd. Ovo podiljenje se nastavlja na provincijskoju, kotarskoju i općinskoju razini, kade postotki moru biti malo

drugačiji. U privatnom sektoru dvojezičnost de jure nije obavezna, de facto je ali tako, da dvojezični djelači (s ispitom), dostaju laglje mjesto, nego drugi. Osebuju za pe-ljajuće funkcije je znanje dvih (ili trih) jezikov neophodno. Natpisi u Južnom Tirolu su dvo-, u ladinski općina još i trojezični. Južni Tirolo ima dva (u ladinski općina tri) službene jezike. Samo pri neki uredi državne uprave (policija, sud) dvojezičnost još nije bila obligatna do 1988, iako postoji proporc kod zaposlenja. Pred kratkim se je ali riješilo i ovo pitanje: s potpunim ispunjenjem južnotirolskoga „paketa“ je dvo- i trojezičnost na svi polji javnoga žitka osigurana. U zemaljskom saboru ima SVP, ka se zalaže isključivo za interese nimškogovorećih i ladinskih Južnotirolcev 22 mjesta od 35 mjestov. U zemaljskoj vladi ima SVP 10 od 15 mjestov, jedan od tih 10 ljudi zastupa interese Ladincev. Predsjednik SVP-a, zemaljskoga sabora i vlade je dr. Silvius Magnago. HAK ima dost dobre veze s Južnotirolci, osebuju pri *Vazmenom seminaru mladine europskih narodnih grup* smo mogli sklopiti mnoge oficijelne i privatne kontakte. Pred svim mladi funkcionari u SVP-u su dobro informirani o našem položaju, oni su nam obećali pripomoć pri svi moguću akcija. U razgovoru s hakovci su se mladi Južnotirolci čudili, kako se Austrija more tako zalagati za nimškogovoreću manjinu u Italiji, dokle manjine u vlaščoj zemlji tako zanemariva (već o boravku hakovcev vidi HN, br.16, str.8). U Južnom Tirolu postoji još jedna manjina, o koj se kod nas jako malo zna, to su Ladinci. Oni žive u Dolomita

(Gadertal, Gröden, Fassa, Buchenstein, Cortina d'Ampezzo), sve skupa ih je oko 30.000. Službeni broji postoj samo za provinciju Bozen (Južni Tirolo). Onde živi 17.700 Ladincev. Njev jezik je jako blizu onomu Retoromancev u Švicarskoj. On je u biti romanski jezik, ki je nastao iz mišavine retskoga i latinskoga jezika. Ladinci danas žive još u slijedeći pokrajina: u kantonu Graubünden (ca. 50.000), u Dolomita (ca. 30.000), u Comelica-dolini (ca. 10.000) i u Friaul-u (ca. 700.000). Danas Ladinci u Dolomita profitiraju od angažmana nimškogovoreće narodnosti za svoju kulturu i jezik.

Slijedeće valja samo za Ladince u Provinciji Bozen:

* U saboru oni imaju svojega ladinskoga zastupnika.
* Školstvo: a) Za čuvarnice je upotreba ladinskoga predviđena dodatno nimškomu i talijanskomu.

b) Obavezne škole: u prvom razredu je nastava dvojezična (ladinski-nimški ili ladinski-talijanski). Od drugoga razreda osnovne škole do tretoga razreda sridnje škole postoji tkzv. paritetski princip, to znači, polovica se podučava na nimškom, polovica na talijanskom, a ladinski dvi ure u tajednu.

c) U viši škola isto valja paritetski princip, ali ladinski jezik se ne zima u obzir.

* U provinciji Bozen postoji i za Ladince proporc: javna mjesta se podilu po jaćini stanovništva.

* Ladinci imaju dva kulturne institute, ke financiraju dotične općine, provincija Bozen, a dijelom i Austrija. Svaki institut ima pet zaposlenih, ke plaćaju zgora napomenute ustanove. Zadaće institutov su: predavanje jezika, povjesti i

narodne kulture, publiciranje knjig, časopisov, broširov, održavanje biblioteke i arhiva, naobrazba učiteljev i odraslih.

* Radio: dnevno se emitira 30 minut.

* Televizija: premda bi po zakonu morali imati emisije, se to do sada još nije realiziralo.

* Crikva: u ladinski dolina su maše i crikvena svečevanja po talijansku i po nimšku.

* Javna uprava: službeni jeziki su talijanski i nimški, u poslidnjem času ali neki uredi upotribljavaju i ladinski jezik. Sve seoske tablice i natpisi su trojezični (ladinski, nimški i talijanski).

* Potribovanja Ladincev za budućnost:

1. Točno definirano ladinsko (trojezično) područje.
2. Za svaku dolinu solidna ekonomska baza, ar prez stanovništva se jezik ne dâ očuvati.
3. Jezik mora biti prezentan u svi domena svakidanjega žitka.
4. Ladinska naobrazba u svi škola.
5. Jezik mora biti prezentan u svi masovni medija.
6. Pojaćanje i proširenje kulturnih aktivitetov.
7. Stvaranje skupnoga književnoga jezika. To bi omogućilo upotrebu jezika u javnoj upravi, u novina itd.
8. Već sloge med Ladinci pojedinih dolin. Premda situacija Ladincev još dugo nije zadovoljavajuća — i oni imaju još dost neriješenih pitanj — ipak je broj Ladincev od brojidbe do brojidbe viši. Tako pravo rastumačiti ov fenomen ni Ladinci sami neznaju, ali za nje je to dokaz, da su njeve organizacije i institucije na pravom putu.

Jandre Palatin

Prvi svitski boj cezura u povijesti Austrije

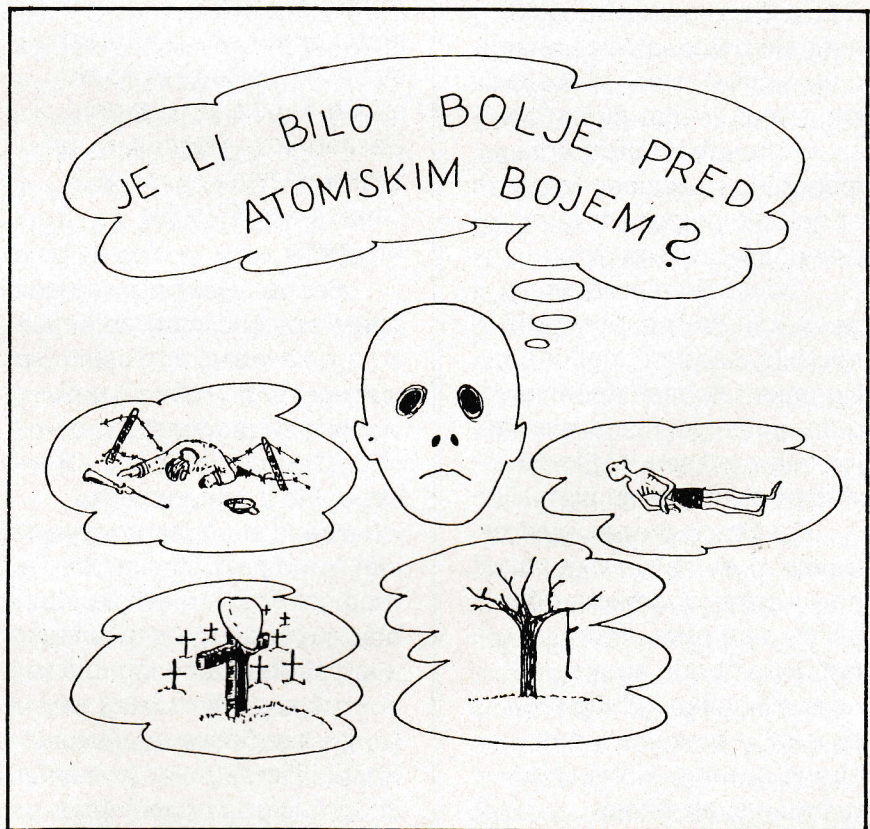
Na pragu 21. stoljeća nas morebit već ne interesira, kako se je raspao nekadašnji silni austrijski imperijum, ar nam veći problem stvara brime nacionalsocijalističkoga režima, o kom mnogi mislu da ćemo je nositi još i u dođuće stoljeće. Ipak nam mora biti jasno, da je upravo Prvi svitski boj bio inicijator lančane reakcije u prvoj polovici 20. stoljeća, i da bi prez toga dogodjaja sve bilo došlo drugačije. 18. ljeta ada ni manje nije bilo sudbomosno od 38. Pa ipak je pred 70. ljeti prestala postojati velesila Austro-Ugarska.

U školi obično čujemo, kako teško je austrijska vlada mogla krotiti sve svoje neposlušne narode, ki se nisu kanili pokoravati vlasti. Moremo si mirno predstaviti majku, ku gnjavu svoja čemerna dica, tako da obitelj počinje trpiti pod neslogom. Upravo tako je bilo i s narodi austrijskoga carstva. U školi nam se je ali zamućalo, da svaki narod ima pravo na slobodu i nepomućen nacionalni razvitak, i da su mnogi narodi bili napreženi u jaram, ki ih je sužavao, tako da se još i za svojim temeljnimi pravi nisu mogli protezati, a još manje zgrabiti je. U Hrvatskoj je od 1827. ljeta valjao zakon, prema kom su se hrvatska dica u školi obligatno imala učiti ugarski

jezik. I naši staristarji znaju još, kako im je u Gradišću pod monarhijom bilo zabranjeno, da u školi spustu hrvatsku rič, umjesto ugarske.

Ov članak je posvećen svim onim narodom, ki su bili

hrvatski službeni jezik izraste ilirski pokret kot opozicijska struja protiv sve jače madjarizacije. Hrvatska je u ono vrime bila u čvrstom političkom savezu s Ugri, ki su u svoju vlašću borbu za stva-

okupljeni u orijaškoj državi Austro-Ugarske. Zamislit ćemo se u njev položaj i prosvititi dogodjaje, ki su peljali do Prvoga svitskoga boja s druge, neobične perspektive, nego nam to dopušća austrijsko shvaćanje povijesti.

U Hrvatskoj iz borbe za

ranje moderne madjarske nacije uključili i Hrvatsku.

Bečki dvor je spočetka tolerirao pokret, misleći ga otporom madjarskim političkim i teritorijalnim postupkom, ali je kašnje pod pritiskom ugarskih velekašev zabranio upotrebu ilirskoga imena. Da

Ugre ne bi ozlovoljili su im u Beču davali koncesije, iako je to bilo na škodu Hrvatov. Tako je dvor s Ugarskom sklopio austro-ugarsku nagodbu, ka je tribala riješiti nutarnjopolitičke probleme Austrije, a ustvari je donesla sa sobom još veće konflikte med nacionalnosti. Osebito Slavi su bili ogorčeni. Austro-ugarska nagodba je na dugu ruku samo zaoštrila borbu med nacionalnosti i s tim savrnala put propasti Habsburškoga carstva.

Premda je dvor zabranio upotrebu ilirskoga imena, to ne znači da je ilirski pokret bio usmjeren protiv dvora, nego naprotiv. Mnogi ilirci su zastupali politiku austroslavizma. To znači da su vidili rješenje nacionalnoga pitanja u ujedinjenju svih južnoslavskih zemalj unutar monarhije, ku bi bilo tribalo preurediti u federaciju na jezično-etičkom principu s potpunom ravnopravnošću svih narodov.

Ocjenjujući problem iz povijesne daljine, bi se Austrija bila morala otcipiti od Ugarske i donesti rješenje u duhu austroslavizma, a s tim i ilirskoga pokreta. Na to ali vladajući krugi nisu pomislili.

Ali čim je propao austroslavizam, su se slavski narodi pod Austro-Ugarskom odlučili da se u presudnom trenutku oslobodu austro-ugarskih vojkov. Zbog toga su iskali saveznike s one strane granice, ki bi je podpirali u svoji težnja.

Slavski narodi su vegetirali i pod turskom vlašću, ne samo pod austro-ugarskom. Osloboditi su se kanili i od turskoga jarma. Tako su Bosni i Hercegovini priskočile na pomoć Srbija i Crna Gora i Turskoj najavile boj. Ruska se je morala umišati, ar su te dvi države bile preslabe. Ruska je pravoda i zbog svojih vlašćih

interesov pružala pomoć. Prisilila je Tursku da potpiše mir u San Stefanu. S tim bi pravoda bila mogla zaminiti Tursku na Balkanu, kad bi druge velesile bile tolerirale nje prevlast na Balkanu. Ali Rusku su primorale Engleska,

Panslavizam na Balkanu raskolio dvi velesile, Rusku i Austro-Ugarsku

Nimška, a osebito i Austro-Ugarska da odustane od svojih velikobulgarskih planov i da se povuče iz Balkana. Prema tim dogovorom je Bosna i Hercegovina pripala Austro-Ugarskoj, ka je s Ruskom konkurirala na Balkanu i se kanila protegnuti ča do Istoka. Ruska je opet prik Dardanelov i Bosporusa priželjkivala izlaz na morje i kanila stvoriti Veliku Bulgariju.

Bosna i Hercegovina su bome postigle oslobodjenje od turske vlasti, ali dospile su u druge, tudje ruke. O nezavisnosti su mogle samo sanjati. Ogorčenje Bosne i Hercegovine na okupacijsku vlast se je zaoštrilo aneksijom, ka je prez sumlje bila predigra Prvomu svitskomu boju. Austro-Ugarska je samo zbog straha da će izgubiti to područje, a s tim i izlaz na Adriju, proglasila aneksiju. U Bosni i Hercegovini je naime zbog nacionalnoga i vjerskoga pitanja došlo do konfliktov. Sve se je kretalo oko toga, je li su muslimani Srbi ili Hrvati.

Po austro-ugarskoj aneksiji Bosne i Hercegovine je postepeno jačala ideja o ujedinjenju svih balkanskih držav. Zato su balkanski narodi jur s formiranjem nacionalnih pokretov sklopili

Balkanski savez pod lozinkom *Balkan balkanskim narodom* s ciljem da potisnu Turke s Balkana i da smanju uticaj velesil Austro-Ugarske i Ruske na to područje.

Balkanske države su protiv Turske sklopile 2. Balkanski savez i ju napale s tim da konačno dojde do rješenja balkanskoga pitanja. Turska je potučena i se mora povući iz Balkana. Srbija računa s tim da će prik Albanije dostati izlaz na morje, ali Austrija joj razbije te iluzije, ar izvojuje utemeljenje albanske države. Srbija se ne da tako lako stresti, zato prik Makedonije potribuje izlaz na morje. Ali Bulgarija ima iste plane. Te dvi države se ne moru ujedinati, zato izbusne i 2. Balkanski boj. I sada Austrija postupa protiv Srbije, ka ali trijumfira prem austrijske intervencije.

Velikosrpski ekspanzionizam je škodio austrijskoj poziciji na Balkanu. Beč se je jednostavno bojava za Bosnu i Hercegovinu, kade je progresivna mladina — nezadovoljna postojećimi prilikami — djelala na rušenju Austro-Ugarske i stvaranju samostalne jugoslavenske države. Pokret mladih Srbov, Muslimanov i Hrvatov u Bosni i Hercegovini je nazvan „Mladom Bosnom“, iz čijih redov su bili i sarajevski atentatori na čelu s Gavrilom Principom. Pomoć u oružju su im pružali oficiri iz Srbije okupljeni u organizaciji „Ujedinjenje ili smrt“. Princip i njegovi tovaruši su se dijelom u Srbiji pripravljal za atentat na Franju Ferdinanda i njegovu ženu. Atentat na prijestolo-

1) Za nas Austrijance je ta atentat brutalan zločin; ali cilj ovoga članka nije, moralno suditi o događaji, nego ukazati na različna shvaćanja povijesti. Sudjenje i odsudjivanje ćemo radje preostaviti etiki.

nasljednika je 28. julija 1914. izvršio Gavrilo Princip, čijega junačkoga¹ čina se još i danas spominjaju u Sarajevu na spomen-ploči. Ta sudbo-

Sa ovoga mjesta 28 juna 1914 godine Gavrilo Princip svojim pucnjem izrazi narodni protest protiv tiranije i vjekovnu težnju naših naroda za slobodom

nosni 28. juli 1914. je izazvao velik svjetski konflikt.

Čim se je prema koncu boja počela raspadati monarhija, je cesar Karl izdao manifest, u kom je proglasio preuredjenje Cislajtanijske u savez nacionalnih država. Ta korak je došao stoprv onda, kad su se narodi jur bili počeli otcipati od Austro-Ugarske. S tim je nekadašnji silni austro-ugarski imperijum prestao postojati, a južnoslavanske zemlje su se okupile oko Srbije, da bi skupa ostvarile jugoslavenski program.

Nacionalnooslobodilački procesi na Balkanu na prekretnici našega stoljeća, ki su kulminirali u Prvom svjetskom boju, su još dugo djelovali na povijesni razvitak naše zemlje.

Agnjica Schuster

K povijesti raspitivanja roditeljev pred 50. ljeti

Ljeto 1938. koga se ljetos spominja oficijelna Austrija u mnogi spomen-priredba, ne predstavlja samo u austrijskoj povijesti duboku cezuru, nego i u gradišćanskoj. Ne držim si za zadaću, da u ovom članku procjenim i istražim različni uticaj nacionalsocijalističkoga režima na sva životna područja hrvatske narodne grupe, nego da se pobliže bavim samo s jednim aspektom školske politike nacionalsocijalističkih vlastodršceva, o kom je jur bilo govora u sažeti prikazivanji o povijesti Gradišćanskih Hrvatov¹.

Nekoliko misec prlje nego su naciji preuzeli vlast je — kot Vam je poznato — vlada staleške države u novembru 1937. ljeta izdala školske zakone, ki su bili jako skloni hrvatskoj i ugarskoj narodnoj grupi u Gradišću i su forsirali podučavanje dice na materinskom jeziku. U istom vrimenu je to novo uredjenje za mnoge nimške roditelje bio kamen smutnje, a u prvom redu u mišanojezični

1) Prispodobi: Gerald Schlag, Die Kroaten im Burgenland 1918—1945 u knjigi: Stefan Geosits, Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten, Wien 1986, Seite 208

2) Gradišćanski zemaljski arhiv, arhiv zemaljske vlade, broj IV A — 1292.—1938.

općina sjevernoga Gradišća. Ti roditelji su ishasnovali političku promjenu u marcu 1938. i su u neki općina proveli spontane potpisne akcije za pojačanu nimšku nastavu. Ti dogodjaji su potakli školsku vlast, da se bavi s pitanjem novouredjenja podučavnoga jezika u osnovni škola hrvatske i ugarske narodne grupe. Jur 9. maja 1938. je školsko odiljenje Gradišćanskoga zemaljskoga poglavarstva izdalo naredbu i ju adresiralo na četire kotarske školske nadzornike (onda su bili slijedeći nadzorni kotari: Niuzalj, Željezno-Matrstof, Gornja Pulja i Borta-Novi Grad-Jennersdorf). Ta naredba je imala kot sadržaj daljnji postupak u pitanju podučavnoga jezika². Velje na početku su školski nadzorniki bili pozvani *ispitati na prikladan način, je li u općina s hrvatskom ili madjarskom školom uopće još odgovaraju preduvjeti za te škole*. U općina, kade živi manjina i kade postoji sklonost novomu uredjenju podučavnoga jezika, bi se tribalo održati samo onda raspitivanje, spitkovanje, ako se očekuje jaka većina za nimšku nastavu. Doslovni tekst prijedloga za glasovanje nije bio točno odredjen. Općinskim upravi-

teljem je bilo dozvoljeno da sami sformuliraju tekst. Školsko odiljenje samo je predložilo kotarskim školskim nadzornikom slijedeći tekst: *Općinski upravitelj se obraća stanovnikom općine s pitanjem, je li će se početo od školskoga ljeta 1938/39. u osnovnoj školi . . . podučavati na nimškom jeziku ili kot do sada.*

Rezultat glasovanja u općini je općinski upravitelj morao javiti kotarskomu poglavarstvu. Ujedno je morao potribovati nimški podučavni jezik. Iz toga jasno vidimo, da su glasovanja u prvom redu imala cilj, upeljati nimški podučavni jezik, za koga se je u demokratskoj odluci opredijelila manjina sama i tako spriječiti proteste iz inozemstva (u prvom redu su se očekivale reakcije iz Jugoslavije).

U budućem su kotarski školski nadzornici imali zadaću, da provjeru, je li su školari-početnici u općina uopće u stanju da pratu nimšku nastavu. U škola, kade nisu bili u stanju, je upeljanje nimškoga podučavnoga jezika tribalo uslijediti stoprv s drugim školskim ljetom. S upeljanjem nimškoga podučavnoga jezika se je počelo i premješćavanje hrvatskih učiteljev, i to s tim objašnjenjem da oni nisu sposobni podučavati na tom jeziku.

U slijedećem ću prikazati provodjenje i rezultat narodnoga glasovanja u pojedini nastavni izvještaji.

Gornjopuljanski kotar

U gornjopuljanskom kotaru provodjenje naredbe (okružnice) kotarskoga poglavarstva

od 9. junija nije stvaralo *osebite poteškoće, i to za toliko manje, ar se je kotarska uprava potpuno posvetila toj zadaći*, kako to pun veselja javlja kotarski školski nadzornik Zerkawy u svojem izvještaju od 2. julija 1938. Pri dogovoru 30. junija u Gornjoj Pulji, na koga je kotarska uprava pozvala seoske predstojnike i općinske upravitelje, su jednoglasno zaključili odluku, da će se glasovati u svi hrvatski općina kotara.

Glasovanje se nije održalo u za to predvidjeni prostorija, nego na ta način, da su povjereniki NSDAP-partije u pojedini općina s jur pripravljenim listama za glasovanje došli roditeljem, ki su imali dicu zdola 14 ljet i im te liste pružili na potpis. Jasno je, da se je samo malo roditeljev usudilo zalagati se otvoreno za hrvatski podučavni jezik. Uz mjesne partijske reprezentante su još i pojedini hrvatski učitelji — vjerojatno pod pritiskom — roditelje osvidočili o upeljanju nimškoga podučavnoga jezika. Rezultat „glasovanja“ je ada u skoro svi općina po planu partije većinom glasio 100% za nimšku nastavu. Samo u **Velikom Borištofu** je ča-to prik 10% i u **Mjenovu** 40% roditeljev glasalo za hrvatski podučavni jezik.

Željezanski i matrštofski kotar

U općina željezanskoga školskoga kotara se je u pojedini općina jako različno glasovalo.

U **Vorištanu** se je još pred naredbom školskoga odiljenja od 9. junija po nalogu školskoga referenta zemaljske vlade, zemaljskoga

namjesnika prof. Palhama raspitalo, spitkovalo stanovništvo, pri čem je 99% bilo isključivo za nimški jezik, početo od prvoga razreda.

U **Uzlopu** je 221 stanovnik bio za nimški podučavni jezik, a 53 peršone za pridržavanje hrvatskoga podučavnoga jezika.

U **Rasporku** su svi, ki su imali pravo na glasovanje, zvana jednoga človika, glasali za upeljanje nimške nastave.

Istotako su se u **Pajngrtu** jednoglasno zalagali za nimški podučavni jezik. Obadvi općine su ali potribovale, da se hrvatski i nadalje bude podučavao u nekoliko ura u tajednu.

U **Ciklešu** se po predlogu općinskoga upravitelja Franca Rauchwartera nije održalo glasovanje. Ostalo je pri dotadašnjem uređenju: nimški je bio podučavni jezik, a dica, ka su se dobrovoljno javila, su se pet uri u tajednu podučavala na hrvatskom jeziku.

U **Celindofu** plan partije nije uspio i je oko glasovanja stvorio neugodnu atmosferu. Premda je po naredbi školskoga odiljenja u takovi općina, kade se nije očekivala jasna većina za upeljanje nimškoga podučavnoga jezika, najprije tribalo izostati glasovanje, ipak to za Celindof nije odgovaralo. Iako se onde a priori nije očekivala većina za nimški podučavni jezik, se je ipak održalo glasovanje. Većina je bila za pridržavanje hrvatskoga podučavnoga jezika. Još i općinski upravitelj Johann Bauer se je usudio zalagati se za hrvatski podučavni jezik. Za to postupanje

su ga ali bome vrlo ukarali u mjesnoj upravi u Melindofu (tamo je Celindof slišio po partiji) i u okružnoj upravi. Konačno su najednoč glasovanje u Celindofu proglasili nevaljanim, čim su jasno dokazali, koliko su držali od glasovanj, kad nisu tako završila, kako su si to oni predstavljali.

U **Štikapronu** se je održalo glasovanje, pri kom je 260 glasov bilo za nimški, a jedan glas za hrvatski podučavni jezik.

U **Otavi** se nije održalo glasovanje, ar je jur pred 1938. ljetom podučavni jezik bio nimški. Stanovništvo je ali prema izvještaju općinskoga upravitelja Karla Hergovitscha potribovalo pridržavanje trih ur hrvatske nastave u tajednu (čitanje i pisanje).

U **Cindrofu** se je istotako izostavilo glasovanje. Prema izvještaju općinskoga upravi-

telja Pielera se je u osnovnoj školi općine Cindrof od 4. razreda početo podučavalo na nimškom jeziku. Za školsko ljeto 1938/39. je ali općinski upravitelj jur od 1. razreda početo predvidjao nastavu na nimškom jeziku.

U **Cogrštofu** je glasovanje — po uspješnoj agitaciji u smislu partije — očitovalo istotako jednoglasan rezultat, po kom je trijumfirao nimški podučavni jezik.

U **Klimpuhu** se nije glasovalo, ar prem neutrudljivoga djelovanja visokih NS-zastupnikov nije bila garantirana većina za nimšku nastavu.

U **Vulkaprodrštofu** su se pri sastanku 28. junija 1938. svi nazočni roditelji opredijelili za nimšku nastavu s hrvatskim čitanjem i pisanjem.

U **Trajštofu** se nije odr-

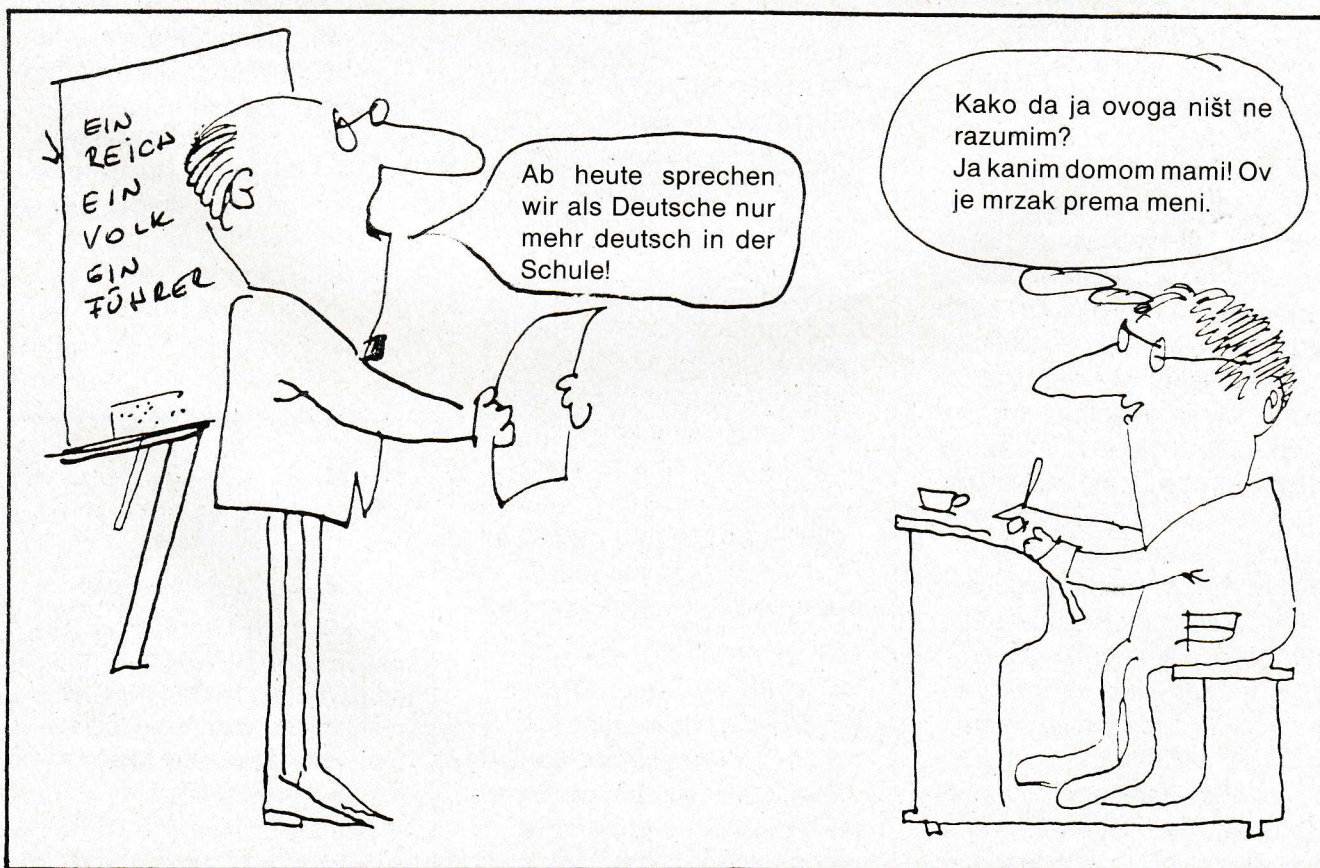
žalo glasovanje. Općinski upravitelj Franc Kauschitz je u pismu od 28. junija 1938. na željezansko kotarsko poglavarstvo prosio, da bi u prvi dvi razredi dicu na hrvatskom i nimškom jeziku podučavali hrvatski učitelji, a od 3. razreda početo nimški učitelji na nimškom jeziku. Je li su mu uslišili tu prošnju, to je pitanje.

Bortanski kotar

U bortanskom kotaru su prema izvještaju kotarskoga školskoga nadzornika Ungera od 4. julija 1938. roditelji u općina **Vincjet, Čajta, Čemba, Bandol i Sabara** bili za nimšku nastavu, a hrvatski jezik je bio predvidjen samo kot predmet.

U **Marofu** je većina roditeljev bila za isključivo nimški kot podučavni jezik.

U **Čajti** je istotako polovica roditeljstva bezuvjetno

potribovala nimšku nastavu. Ni u mnogi drugi općina roditelji nisu potribovali hrvatski jezik, a niti kot predmet. Pokušaj da je kotarski školski nadzornik pretpostavljao, da će u prvom redu u prvi dvi razredi s nimškim jezikom biti velik problem, je preporučio hrvatski jezik kot pomoćni jezik pri podučavanju.

Novogradski kotar

U novogradskom kotaru su u hrvatski općina **Pinkovac, Nova Gora i Stinjaki** skroz bili za nimški podučavni jezik, ali s pridržavanjem hrvatskoga predmeta.

U Jezerjani i Svetoj

Kataleni je nastava jur pred 1938. bila nimška, ali hrvatski jezik se je podučavao u posebnom predmetu. U **Žarnovici** se jur od 1919. podučavalo na nimškom jeziku, a hrvatski jezik se onde nije podučavao niti kot predmet. Isto je valjalo i za osnovnu školu u **Žamaru**.

Niuzaljski kotar

U **Novom Selu** su se 4. junija 1938. pri sjednici školske katedre još pred naredbom bavili s pitanjem podučavnoga jezika, pri koj je općinski upravitelj Lembach bio za upeljanje nimškoga podučavnoga jezika i protiv svih svisnih Hrvatov u katedri, protiv kih se ali nije mogao probiti. (Tok te sjednice je tadašnji farnik Novoga Sela, Tome Sučić, opisao u poučnom članku u Gradišće-Kalendaru ljeta 1947. pod naslovom „Svistan narod se bori za podučavanje u materinskom jeziku“, str. 61-65). Zbog toga kad se u Novom Selu ada nije dalo računati s tim, da će većina glasovati za

nimšku nastavu, se ovde nije održalo glasovanje.

U **Bijelom Selu** se je 31. julija 1938. održalo glasovanje, iako je prema procjenjivanju školskoga direktora Bucolića otprilike samo 37% roditeljev bilo za isključivo upeljanje nimškoga nastavnoga jezika. I zaistinu, glasovanje je pak ispalo jako tijesno. Od 177 ljudi su 86-imi (49%) bili za *nimšku školu*, a 91 peršona (51%) za pridržavanje dotadašnjega uredjenja u Bijelom Selu. Prema tom je podučavni jezik u 1. i 2. razredu bio zvečega hrvatski, od 3. do 8. razreda nimški s nekoliko urami u tajednu hrvatski. Premda je bijeloseoski općinski upravitelj na temelju rezultata pri glasovanju potribovao dva razrede ili najmanje jednoga, ki će se podučavati isključivo na nimškom jeziku, je to NS-vlastodržcem očividno bilo premalo. 6. septembra 1938. je niuzaljsko kotarsko poglavarstvo jednostavno glasovanje u Bijelom Selu proglasilo neeficijentnim i mu poreklo pravno značenje.

Konačno su se sporazumili kotarsko poglavarstvo i kotarski školski nadzornik, da će se pridržati u Bijelom Selu status quo, ali uostalom tako brzo kot moguće postepeno upeljati *nimška škola*. Kot duhovne peljače bijeloseoskoga hrvatstva je kotarsko poglavarstvo smatralo direktora i nadučitelja Bucolića i učiteljicu Elizabetu Mušković. To je prouzrokovalo njevo premješćenje iz Bijeloga Sela.

Pri glasovanju u **Pandrofu** se je 315 roditeljev odlučilo za upeljanje *nimške škole*, 12-imi su bili protiv, a 26 roditeljev se je održalo glasa.

Zvečega je raspitivanje, spitkovanje roditeljev koncem julija 1938. bilo završeno. Toj akciji se je ali i u štampi Hrvatske posvećivala pažnja. U izdanju od 25. augusta 1938. je „Obzor“, ki izlazi u Zagrebu, objelodanio članak s naslovom „Položaj hrvatske manjine u Gradišću“, ki se je bavio s raspitivanjem roditeljev i premješćavanjem hrvatskoga učiteljstva. Otvoreno su to djelovanje nazvali *akcijom za likvidaciju hrvatskih škol*. Prema izvavi Nimškoga konzulata u Zagrebu od 31. augusta 1938. je ta članak u Zagrebu proizveo silan utisak, a upotribovali su ga i za propagandističke svrhe protiv Nimške. Moguće, da je to bio uzrok za to, da nisu još velje koncem septembra 1938. u hrvatski škola upeljali nimški podučavni jezik. Tokom školskoga ljeta 1938/39. se je vjerojatno ali ipak upeljao, i s tim su se ispunile *želje* hrvatskoga stanovništva. Preostaje mi, da na kraju još velim, da je s raspitivanjem, spitkovanjem roditeljev 1938. ljeta započeo ustrajan proces germanizacije, ki sa svojimi konzekvencijami i dandanas ima posljedice.

Feliks Tobler

RJEŠENJE GANJKOV

Kviz DA ili NE

1. Da — 2. Da — 3. Ne. Trbušnost oslice dura 361 dan. — 4. Tiskalo se je već od 50.000 primjerkov u najmanje 17 izdanj. — 5. Da — 6. Ne. Ljetos je bio pun Misec samo 2. februara. — 7. Da

Mamut križaljka

1. mamut

Spominak na jednoga spominak na sve

Krez cijeli žitak nas sprohadaju knjige. Početo od krsnih knjig, u ke farnik napiše datum rođenja, ime kršćenika, roditeljev, diteta i kumov. U mladi ljeti dite pak gleda, prelistava dičinje knjige, slikovnice. U školi nas pak sprohadaju školske knjige, iz kih se učimo, iz kih vadimo znanje. U školi jur upoznamo i molitvene knjige, da nam kažu pravi put krez žitak i nas pokušavaju okripiti. Još za vrime škole smo konfrontirani s dičinjimi knjigami, ke nas zabavljaju.

No, kad pak človik raste, kad zreja, kad svoje ime zapiše u matične knjige ili kad se ime oca ili matere zapiše u smrtne knjige, onda človik počne premišljavati.

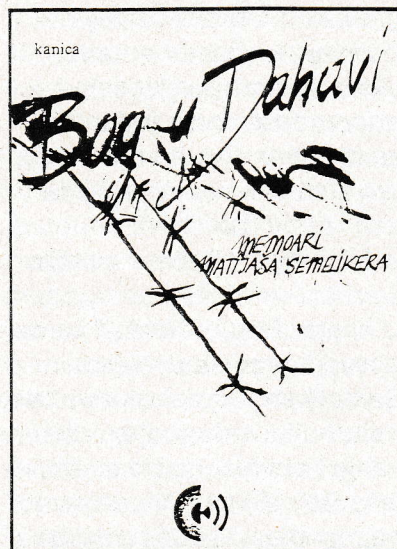
Knjiga „Bog u Dahavi“ sadržava sva četira svojstva. Ona je na jednu stran poučna, na drugu stran okripljuje dušu. Ona i zabavlja, a ona nas i animira da mislimo.

U zadnjem vrimenu se je čuda govorilo o spomendogodjaji, o 38. ljetu. Čuda se je govorilo o Anshluß-u naše domovine k nimškomu Reichu.

Mi mladi, ki nismo doživili nimšku strahovlast, ki nismo doživili dan Anshluß-a i nemilosrdno postupanje NS-režima protiv Židovov, protiv Ciganov, protiv onih ljudi, ki su se suprotstavljali apsolutističkomu režimu — mi mladi se pitamo, kako je išlo Hrvatima u onom vrimenu.

Pitamo se, ča su Hrvati djelali. Polako se diže plašt, ki je

dušio glase iz toga časa. Ali sada znamo, da su mnogi Hrvati skupa sa svojimi peljači očekivali, da će Adolf Hitler podupirati Gradišćanske Hrvate, istotako, kot se je činilo, da će podupirati poljsku nacionalnu manjinu u Nimškoj, koj je dao — barem spočetka — mogućnost, da

potpomaže nacionalni i kulturni razvitak.

Ali naši peljači su se vkanili. SD-peljač Volkenborn je rekao u aprilu 1942. ljeta: — *Poljak nije človik. Poljak nije niti domaća životinja, ar se s domaćimi životinjami dobro zahaja. Poljak je čisto obično blago, ko samo onda djela, ako je batinaš i čemerno hraniš, dokle krepira.* Ove riči Volkenborna nisu valjale samo za Poljake, nego i za Hrvate. Za one Hrvate, ki su došli u Dahavu ili u ki drugi koncentracioni logor. Zapravo bi knjigu — memoare Matijaša Semelikera — bili morali predstaviti na Veliki petak, ar su mnogi

nekrivični, Hrvati, Gradišćanci, Austrijanci, Europejci išli križni put na Kalvariju. Uza nje su si neki prali ruke kot Pilat u nekrivičnosti. Neki su pleli trnove korune, hitali kocke, drugi su opet gledali, pošpotkivali se. Treti su tiho milovali mučenike, ki su pri svojem putu na Kalvariju upadali, ostali ležati, umlahavili i zdahnuli. Samo mali broj je preživio sve te štacije. Svejedno, je li su se te štacije zvale Mauthausen, Dahava, Aichach, Ravensbrück, Auschwitz ili gradišćanski Lakimpuh. Samo mali broj njih je doživio Vazam, to oslobodjenje.

U Velikom tagednu se spominjamo i izdjestva.

Poznam krivce zbog kih sam došao u Dahavu — piše Matijaš Semeliker u svojoj knjigi. Poznao je *judaše*, ali oprostio im je.

Veliki petak, odnosno Veliki tagedan ne stoji samo u znaku muke i smrti, on u sebi sadržava i klicu oprošćenja. O tom oprošćenju se je početkom ovoga ljeta, ko stoji u znaku spominkov na dogodjaje 38. ljeta i slijedećih ljet do 1945. znamda premalo čulo. Za aldove nacionalsocijalizma, za one, ki su trpili, uopće nije bilo moguće, da dalje živu, ako ne pozabu, ako ne odričaju sve, ča ih je trapilo, ako ne zabušu i zasunu šaluge.

Matijaš Semeliker je za svojimi mladimi ljeti zabušio šaluge/šalute i je čvrsto zasunuo.

Čulo se je, da je bio u Dahavi, da je mnogo trpio, ali ča je u Dahavi preživio, to se nije dočulo. To je izrivao iz svojega žitka.

Jedna knjiga, ku je on pak dostao u ruke od svojega najboljega tovaruša u Dahavi, od Živana Bezića, mu je pak još jednoč predočila doživljaje. Svoje dahavsko vrime je on vidio kot u filmu. Doživljaji, pripetenja su bila ista, samo da je glavni junak filma bio drugi.

Ta knjiga je animirala i Matijaša Semelikera, da kratko pred svojim odlaskom u mirovinu, 1979. ljeta, popiše svoje doživljaje, svoja mlada ljeta - jednom riču svoje memoare.

Na početku sam rekao, da nas ova knjiga animira, da premišljavamo, da ali ima još troja svojstva, i to da nas uči, zabavlja i da okripljuje dušu. O tom okripljivanju svidochi i sam naslov „Bog u Dahavi“.

Ča misli človik, ki je stalno konfrontiran smrću, ki vidi, kako se pred njegovimi očima umaraju ljudi, ki pri svakom apelu mora s tim računati, da će on sada biti ta, koga ćedu mučiti, mrcvariti, s kim ćedu načinjati medicinske eksperimente, koga ćedu dobiti tifusom ili kakovim drugim betegom? U smrtnoj pogibeli človik pak najde put k svojemu Stvoritelju. *Sam Bog mi je pomogao* — je zapisao Matijaš Semeliker — *da sam preživio Dahavu.*

Ova knjiga svidochi i o tom, kako Crikva raste i cvate, ako ju potlačuju. Kot svojčas u katakomba, tako su vjerniki i u Dahavi svečevali Vazam. Moramo reći, da je ova knjiga „Bog u Dahavi“ knjiga o človiku, ki je kot farnik došao u Dahavu, tako da su neki dijeli pisani i iz vjerskoga gledišća. Ova knjiga nam i uvadjuje, da Matijaš Semeliker zapravo

nije kanio nastati duhovnik. Uvadjuje nam i neke epizode iz mladenačkoga života junaka, študenta.

Ča se moremo učiti i naučiti iz ove knjige?

Knjiga crta mnoge kipe, ki su do sada nepoznati. On i precrtava, retušira, popravlja mnoge kipe, ke si je človik znamda sam naslikao o koncentracioni logori, o vrimentu med 38. i 45. ljetom, ali i slike ke si je znamda stvorio o Matijašu Semelikeru.

Iz ove knjige moremo doznati, da nije najstrašniji on glad, ki trapi tijelo, nego on, ki trapi človiču pamet, ki rova u dibini človika, ki trapi dušu, glad, ki iz človika načinja životinju ka nastane nena-vidna, ki hrani poželjenje i pripravnost, da za jedan čik, za droptinku kruha omrazuje, krivotvori i krivo svidochi, da ada izdaje človika. To izdajstvo je u Dahavi značilo smrt.

U knjigi „Bog u Dahavi“ se ne posvećuje preveć mjesta Semelikerovim avanturam. Ne napuhuju se dogodjaji, zbi- vanja i epizode iz žitka Matijaša Semelikera, oni se samo napominjaju. Težišće knjige leži na dahavski dogodjaji, na uzroki, zbog kih je došao u Dahavu. Ova knjiga opisuje, ča je Matijaša Semelikera oblikovalo da je nastao takov, kot je bio.

Na jedni od svojih podlogov

za ove memoare je on zapisao 1979. ljeta: *Sada sam zreo za mirovinu, ali u duhovnom smislu još nisam dozreao.*

Osam ljet dugo su zrejali memoari Matijaša Semelikera, dokle su se pojavili u knjigi „Bog u Dahavi“, ku je kot svoju prvu knjigu izdala nova naklada kanica.

Memoari su zrejali do marca 1988. ljeta. Utrgali smo je, uvezali u korice i je postavili na postament, kot jedini oficijelni prinos gradišćanskih Hrvatov u spominak dogodjajev 1938. ljeta i slijedećih ljet.

Spomenuti bi se morali i svih onih, ki su zbog velikonimških idejov ostavili svoj žitak u uzi, u koncentracioni logori, u kom lječilišću ili na bojnopolju.

Ova knjiga, ka je odsunula šaluge i ka kaže jedan dio naše prošlosti, one prošlosti, ku rado potisnemo, s ke se rado ne spominjamo, nas na jednu stran opominja, da već ne dozvolimo, da se dogodi ono, ča su mnogi pretrpili od 1938. do 1945. ljeta. Na drugu stran se predstavljanjem sudbine jednoga borca za slobodu i za slobodno razvijanje hrvatstva kanimozadužiti i kod svih onih, ki se nisu ime- novali, ki su tiho trpili i proljali svoju krv za svoj narod i za svoju domovinu.

Jurica Csenar

N A G R A D N A I G R A

Na raspolaganje Ti stoji 12 kugljic, ke su po vanjskom obliku sve glajne. Samo jedna od njih se razlikuje svojom težinom. Ona je ili laglja ili teža, nego drugih jedanaest. Tvoja je zadaća izviditi, je li je ta kugljica laglja ili teža i kolika kugljica se od drugih razlikuje, prva, druga, treća itd. ili dvanaesta! Da budeš mogla/mogao riješiti problem, uzmi vage, a u svaku zdjelicu vrzi jednak broj kugljic. Ali vage smiš upotribiti samo trikrat! Pošalji pravi odgovor na HAK. On, ki prvi razveže problem (datum na poštanskom žigu odlučuje), tomu HAK poklanja kisu piva ili cvijeća!

Drugi obraz Petra Jandriševića

Petar Jandrišević je umro 8. 6. 1938. ljeta u dvi ura. 12. 3. 1938. ljeta rano jutro ušla je Hitlerova vojska na austrijski teritorij. Sigurno se more reći, da je Jandrišević svojom smrću izbjegao KZ-u, jer se bez svakoga kompromisa i ustrajno borio za katoličansku vjeru i za opstanak nekadašnjih zapadnomadarskih i danas Gradišćanskih Hrvatov. U ovom nastojanju se je s mnogimi posvajao.* Jandriševićev kapelan Jure Pum se još sjeća jednih od njegovih zadnjih rečenic: „Ako sam i sve svadje preživio, ali Hitlera neću preživiti“.

O temi za svoju disertaciju sam premišljavao 1977. ljeta. Predložio sam prof. Loidl-u, ordinariju za crkvenu povijest na sveučilištu u Beču, da bi se bavio ličnošću Petra Jandriševića. On me je jačao u mojoj nakani: „Bolje je da se povijest Gradišćanskih Hrvatov predjela akademičnim radnjama, nego politiziranjem. Istotako je tematika zanimala i njegovoga nasljednika prof. Lenzenwegera, specijalista za Sridnji vijek,

* vidi: Mühlgaszner Ferdinand, Peter Jandrišević 1879—1938, Unermüddlicher und kompromißloser Streiter für den katholischen Glauben und den Bestand der einst westungarischen und heute burgenländischen Kroaten, kath.theol. Diss., Wien 1977

tako da sam mogao radnju završiti.

Za dob dušobrižničkoga djelovanja od 1. 9. 1968. do 1971. ljeta u Čembi, sam upoznao stanovnike. U isto vrijeme sam Čembance i kritično promatrao. Čembanci nosu u svojoj vjeri i hrvatstvu — već nego stanovnici svakoga drugoga sela — oznake šizofrenije. S jedne strane su „potpuno sveti ljudi“, a s druge se boru jedan protiv drugoga na sasvim nekršćanski način. Opazio sam tendenciju, da se ponašaju međ sobom kao prijatelji, ali ujedno i kao neprijatelji. Čutio sam u mnogom velik uticaj Petra Jandriševića. Počeo sam uspoređivati prošlost i sadašnjost. Stavio sam si pitanje, kako bi se moglo pomoći hrvatskomu selu.

U svojoj disertaciji sam željio priznavati Petra Jandriševića, ki je bio borac za potribno poboljšanje situacije hrvatske manjine. Jandrišević je bio novinar, istraživao je povijest, djelao je kao konzervativan političar i konačno kao duhovnik ili „gospodin“. Po mojem mišljenju je hrvatska manjina istotako kao i crkva stala — kao još nikad prije — na rubu ozbiljne egzistencijalne krize. Pisanje disertacije mi je študijumom biografije omogućilo analizu ove teme od 1879. do 1938. ljeta.

Petar Jandrišević — katoličanski farnik

Petar Jandrišević je poslovao od 3. 8. 1903. do 6. 11. 1906. kao kapelan u Solunku/ Stadtschlaining i u Rohuncu/ Rechnitz, 18 ljet kao farnik na Stinjaki a od 1. 6. 1924. do svoje smrti, dakle 14 ljet, kao farnik u Čembi. Vjernikom je bio vjeroučitelj, strašio je ljude smrću i vragom i bio je seoski autoritet. Kao prodikač je imao najopširniju literaturu na ovom području. U svoji borbeni članci je marljivo tumačio svoje držanje i svoju ideologiju. Petar Jandrišević je djelao u poljoprivredi, bavio se botanikom i pjevu, čutio se kao učitelj i peljač naroda i siromašnoga seljačkoga stanovništva.

Petar Jandrišević — Hrvat

Osviđočenje da madjarizacija i germanizacija za selo donosi vjersku i moralnu propast, je Jandriševića potaknulo na angažman u nacionalnom preporodu zapadnomadarskih i od 1921. ljeta gradišćanskih Hrvatov.

Postavivši zahtjeve za manjinu prosi u ekonomskom pogledu gradnju tvornic u hrvatski seli, da bi se prepričilo odselivanje. Na političkom području zahtjeva na svakoj strani jednoga zastup-

nika manjine i zastupnike na sudi i pred uredi. Na kulturnom polju potribuje slobodu i podupiranje hrvatskih društav. Najoštrije je reklamirao pravo na upotrebu materinskoga jezika u školi. Pred i poslije 1921. ljeta zastupa južno Graišće kao konzervativni hrvatski političar. Hrvati ga cijenu kao svojega peljača, jer pomaže osnovati hrvatsku partiju, zalaže se u politici za hrvatstvo i nastane konačno zastupnik kršćanskosocijalne partije u 1. Gradiš-

Kratka biografija

Petra Jandriševića
1879. — 1938.

22. 2. 1879. rođen u Šešku-tu/Sulz. 655 stanovnikov, od ovih 521 Hrvat

28. 6. 1903. zaređenje za duhovnika u

Sambotelu/Steinamanger

3. 8. 1903. kapelan u Solunku/Stadtschlaining

26. 8. 1905. kapelan u Rohuncu/Rechnitz

6. 11. 1906. — 31. 5. 1923. farski administrator na Stinjaki/Stinatz

30. 3. 1916. — 28. 11. 1918. kurat na bojnopolju na Balkanu

1. 6. 1923. — 8. 6. 1938. farnik u Čembi/Schandorf

19. 10. 1920. „Za narod moj“, program za hrv. manjinu

3. 11. 1923. — 7. 3. 1927. zastupnik u zemaljskom saboru za vrime druge periode 1. Gradišćanskoga sabora

8. 8. 1929. suradnik kod utemeljenja Gradišćanskohrvatskoga kulturnoga društva u Vulkaprodštovu/Wulkaprodorsdorf

18. 6. 1933. časni govorač kod jubilarne svetačnosti u Rohuncu/Rechnitz

11. 3. 1934. časni govorač kod jubilarne svečanosti u Beču, u Hofburg-i

ćanskom zemaljskom saboru. Osim toga se osjeća učiteljem naroda. Piše priče, sastavlja knjigu poveljov u šest sveskov, povijesne članke i arheološka istraživanja. Značajna su i njegova istraživanja o narodnosti i domovini Hrvatov. Na žalost je postojeću pukotinu između dvih grupov Hrvatov još počvrstio. Crikvu i kršćanskosocijalnu stranku je poistovjećivao, a u socijalnodemokratskoj stranki je vidio najvećega neprijatelja. Zato je Jandrišević čuda doprinesao eskalaciji stranačkoga oduravanja. Pripadnici socijaldemokratske stranke u selu još danas povidaju o nečasnom načinu Jandriševićeve političke argumentacije i agitacije zbog različenoga političkoga držanja.

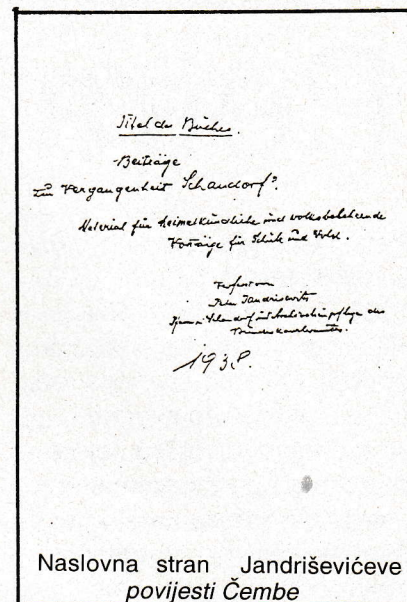
Petar Jandrišević danas

Čembansko groblje su 1986. ljeta modernizirali. Sagrađena je mrtvačnica i asfaltiran je put kroz cimitor. U okviru toga obnavljanja su korigirani i redi grobov. Preminjena je činjenica, ka je zaistinu predstavljala rijetkost. Pojedini grobni kameni su bili postavni prema istoku, tako da natpis nije bio okrenut prema grobu. Jandriševićev grobni kamen je isto obrnut i korigiran. To me je potaknulo, da premissljam o ličnosti Petra Jandriševića s druge strani.

Je li on u pozitivnom smislu bio važan za hrvatsku povijest ili je potpomagao propast? Gdo je velik ili važan za Gradišćanske Hrvate? Ke zasluge preživljavaju društvene promjene? Je li moramo po poznavanju povijesti korigirati od svih akceptirane teze?

Petar Jandrišević je bio človik **bez svakoga kompromisa.**

Ime Petar je za njega bio sinonim borbe za Crikvu i hrvatstvo i oznaka svoje slavske duše. Mnogi su ga zbog njegovih borbenih svojstav usporedjivali sa srpskim kraljem Petrom Karađorđem.

Naslovna stran Jandriševićeve povijesti Čembe

Jandrišević je bez kompromisa zastupao svoje principe. Tako sve do svoje smrti nije sprogovorio pozdrav „Heil Hitler“. Ali držanje bez kompromisa nije daleko od fanatizma. Spremnost za kompromis je mnogo puti odstranila boj i otvorila oči za realistične mogućnosti. Človik bez kompromisa pozna samo prijatelja i neprijatelja. On odbija svako ujedinjenje da ne bi odstupao od svojih principov.

Subrati su Jandriševiću dali nadimak „nešikani Petar“. Oni su kanili akceptirati njegovu oštru iskrenost i njegov pojam točne pravičnosti. Jandriševiću je bio program važniji, nego človik. Kako je pozitivna spremnost na borbu, tako je negativno odbijanje kompromisa.

Jandriševićovo držanje je bilo **bezuovjetna poslušnost.** Njegov ondašnji kapelan Jure Pum kaže da Jandrišević nije poznavao alternative, nego jedino poslušno ispunjavanje

nalogov. Mislio je pritom na vojnika, ki zapovidi bez pitanja ispunjuje, a ravno zbog toga se drži za dobrog vojaka.

Jandriševićev uzor je bio biskup Otokar Prohaszka (1858. — 1927.). On je bio protagonist katoličkanskoga obnove u Madjarskoj, dušobrižnik, političar i literat. Zastupao je generaciju duhovnikov, ki nisu dozvoljavali dvojbe u vjeri i ki su poznavali samo jednu istinu. Hirarhijom su kanili garantirati i obdržati „pravu crkvu“. Učiteljica Karoline Hegedüs, ka je Jandriševića obožavala, ga je nazivala „Prohaszkom malih“ i čistila ga kao seoskoga dušobrižnika.

Nesriću apsolutne poslušnosti smo na novi način opazili u vezi s priredbami Hitlerovoga ulaska 38. ljeta u našu zemlju. Da ne bi bila vladala apsolutna poslušnost odvrnula bi se bila katastrofa NS-režima. Petar Jandrišević je nasuprot tomu prodikovao poslušnosti prema Crkvi i državi, već nego svi drugi i oštrije nego svi drugi. Tim je omogućio odobrenje nepravice šutenjem i pasivnošću. Petar Jandrišević je agirao intolerancijom konzervativizma i je bio **pretirano konzervativan** političar. Dokaz za to su njegovi komentari pri raskolu austrijskoga stanovništva na kraju 20-tih ljet i pri stvaranju paramilitarnih zadrugov. Ovi komentari su puni mržnje, intolerancije i preziranja iz ust dušobrižnika, ča se nikako ne slaže s kršćanstvom. On nije branio nezakonitu dicu, niti se suprotstavljao diskriminaciji na kom drugom polju. Bio je pun mržnje prema Židovom, socijalistom i slobodnozidarom, ali si nije bio svistan svoje nepravčnosti. Njegovo strančarsko držanje je dopuš-

ćalo samo kategorije prijatelja i neprijatelja. Neprijatelj se je morao zničiti. To potvrđuju njegovi pseudonimi u novina (Jancsar, Hetes, Graničar).

Jandrišević je bio aktivan madjaron i tako protiv priključenja Gradišća k Austriji.

Propagirao je austrofašizam i diktaturu kao jedini spas. Čutio se je kao branitelj ondašnjih prilika. Sve je to pokušavao dokazati evandjeljem.

Svoje neprijatelje je bez pomilovanja optuživao. Danas poznate činjenice njegovoga života nam ne objašnjuju dovoljno njegov tradicionalizam i tvrd konzervativizam.

Što bi u tradicionalizmu dobrog učinio, to je rascjepao kao konzervativac.

Naredno je ovo tragika Gradišćanskih Hrvatov, da su je uvijek neki peljači vodili, namjesto da bi oni sami bili artikulirali svoje potrebe i da su je peljali bez iznimke samo duhovnici — iako njihove zadsluge moramo cijeniti. Ali u vrimentu crkvene prijetnje i predrasudov je došlo do stagnacije širokoga preporeda narodne grupe. Možda ima i raskol gradišćanskih Hrvatov u strančarske grupe svoje uzroke u nepovjerenju prema crkvenim peljačem.

Po ovoj kritici iz današnjega gledišća vidimo drugi obraz Petra Jandriševića. Sigurno imamo pravo da kritično gledamo njegovo djelovanje. Ili bi morali na dalje štititi, kada se čini, govori ili zastupa nepravica? Bert Brecht kaže u svojem djelu: „Za 50 ljet će moje djelo biti razumljivo“. I djelovanje Petra Jandriševića moremo stoprv onda razumiti, kad imamo odredjenu distancu. Spominjamo se 50. obljetnice njegove smrti. Kaže nam se i jedna i druga stran njegove ličnosti, da bi se učili iz opće i njegove povijesti.

Ferdinand Mühlgaszner

Ugar, ne Horvath

Tempora mutantur. Vrimenta se još i jako minjaju. Jednoga dana sam sidio kod vlasara, ki već nije brijač, nego frizer. Vlase mi nije rizado češljač, vlasar ili brijač, nego frizerka. Došli smo u razgovor. Ona je govorila. Ja sam poslušao. Svega mogućega sam doznao. Odmor će dva taje dne prebaviti u lbici. Doznao sam, da je prije djelala u Beču. U Gradišće je došla stoprv pred kratkim.

Jur mi je pualom sušila vlase, kad je došla druga mušterija u frizerski salon. Zdravo, me je pozdravio novodošljak, u kom sam prepoznao dobrog poznanca. Ja sam mu odzdravio.

Kad je frizerka završila fenanje, me je pitala: Ste Vi Ugar? Ne, Gradišćanac! Ej ti siromaška Bečanka. Naseliš se u Gradišću, a ne znaš, da ovde živu i Hrvati i Ugri. Sram te bilo — sam si mislio. — Tebi sada ide kot onim, ki nisu znali razlikovati Cigana od Hrvata i su zbog toga mnogim Romom pri popisivanju dali prezime Horvath.

Premda je sada u Gradišću mnogo turistov iz Ugarske, još nisu svi oni, ki ne govoru nimški, engleski, francuski ili talijanski takaj Ugri. Ali odakle bi ta bečanska vlasarka znala, da i Hrvati u Gradišću kada-koč idu frizeru, ako se to nikada nije učila u školi?

Da je ta vlasarka prava sirota, sam spoznao ali stoprv onda, kad sam platio i čuo, da se ona zove Nadja. Ali zabio sam joj reći, kako lipo ugarsko ime ima.

Jure Špika

Moric Fialka (1809*-1869), sakupljač pjesništva Gradišćanskih Hrvatov

Opisao narodne jačke i gradišćanskoga „jetija“

Čehi i Slovaki su mnogoputi nastupali kot posredniki i pobuditelji kulturnih gibanj Hrvatov. Oni su prethodili Hrvatom u narodnom preporodu, iz českoga jezika toga vremena ušle su u naš jezik i mnogobrojne riči, kot su to časopis, novine, matica i druge, po njihovom uzoru je Ljudevit Gaj reformirao hrvatski pravopis, a da ne govorimo o ulogi českih intelektualcev za hrvatsku „Modernu“ i uopće za hrvatsku političku misao našega stoljeća.

Spodobno mjesto za nas Hrvate u Gradišću pripada Čehu Moricu Fialki. Prez pretiranja se more reći, da on stoji na početku sistematičnoga proučavanja naših narodnih jačak.

Kad je mladi oficir (natporučnik) pred 150 ljeti, 31. 7. 1838, došao na vojnu akademiju u Novo Mjesto kot profesor českoga jezika, nij prošlo mnogo vremena, a da ta gorući entuzijast sveslavstva ne bi doznao, da u blizini njegovoga novoga prebivališća leži cijela poredica hrvatskih sel. Izgleda, da se je vrijeda otpravio meda te Hrvate, da bi čim već doznao o njihovom životu, jer je jur ljeta 1842. objavio u praškom časopisu „Květy, národní zábavník pro

Čehy, Morovany, Slowáky a Slezany“ dva duže anonimne članke o svoji utiski. Prvi pod naslovom „Horváti v šopronské stolici království uherského“, u kom opisuje Hrvate sjevernoga Gradišća i drugi kot priložak spomenutomu časopisu pod naslovom „Národní pjesně Horvatů v šopronské stolici království uherského“, u kom uvodno opisuje položaj i jezik Hrvatov, med kimi je pobirao jačke, a onda donša 10 jačak s napomenom, kade i od koga ih je čuo. Profesorica Nives Ritig-Beljak misli u svojem neobjavljenom pregledu o narodnoj književnosti Gradišćanskih Hrvatov, da bi i mala rukopisna zbirka „Jacske - sze va ovi knyiga nahajaju kesze rado va Soproniszkoj varmegyi jacsu iliti popivaju“, ka leži u Sveučilišnoj biblioteki u Zagrebu, mogla biti sad Fialkinoga pobiranja.

Djela Morica Fialke bi vjerojatno ostala neopažena, da nij on stupio u kontakt s Franjom Kurelcem. O tom susretu čitamo kod posljednjega:

... *Odpremim se ne znam već ni sám koje godine koje li nedělje, něčto pěške něčto po gvozdenci, u Novo Mešto (Wiener Neustadt) ne poneš sa sobom nego pet forintij, te s naměrom da se prodjem, razgledam i do prilike razveselim. Pohodim tamo od želje i nepoznatā mi donle profesora na vojničkoj akademii Fialku, rodom Čeha, za koga sam čuo da se od njega i drůga mu, kapetana Buriana,*

mladi vojnici Češkemu jeziku priučavaju. Burian je sastavio obilniju slovníku Češkoga jezika, a Fialka je poslé izišao na glas kao převodilac Bulwerovih romanov. Fialka, člověk visok, ugodan, uljudan, rodoljubiv, pozvá me na oběd, i tuj nam srdca přětichahu, čim su obilovala. Bilo je tuj razgovora vsakojakā, te ja tuj od njega doznao, dan Ugrskoj strani odmah iza medje, koju uricu hoda, ima Hrvatov, kojih on i pohodio te i několiko pěsmic od njih přěpisao, koje mi pokazao i poklonio. Bě još i toliko dobrotiv i uslužan, te uzam olovce u ruke stadé mi risovati ona obližnja sela, kako koje prema kojemu, na kojem putu, na kojem li brěgu stojahu. Ja, toliko godin ne viděv ikakvih Hrvatov, a kamo li na tudjini razsadjjenih, vás se razgorim i domišljati stanem, kako bim do njih: er sam se plašio, bez putnoga lista, one brklje na cěsti, kdě te pitaju, kudaj češ (ne zaboravi, čtioče, da je to bilo onda)? . . .

Tako je, morebit, najveća Fialkina zasluga ta, da je pobudio na pobiranje jačak Franju Kurelca, prez čijega djelovanja bi se znamda bio izgubio velik dio toga našega narodnoga dobra.

Fialkina rasprava o narodnom pjesničtvu pojavila se je u nimškom prijevodu u izdanju „Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes XII, 1963“. Prvi od spomenutih člankov je, čini se, kod nas još premalo ocijenjen, zato bi ga predstavio malo opširnije.

* Pokojni K.M. Klier piše u svojem članku *Moric Fialka, ein Erforscher burgenländischen kroatischen Volkstums*, *Burgenländische Heimatblätter*, lj.26, sv.2, 1964, da se u akti Vojnoga arhiva pogrišno navadja ljeto 1808. kot datum Fialkinovoga rodjenja.

Pisan je u raskošnom duhu toga vrimena. Na početku pisac naglašava povezanost slavskih narodov, da bi onda s velikom simpatijom predstavio Gradišćanske Hrvate, čija sela su čista, uredna i dosta bogata. Oduševljeno opisuje pobožnost i moralnu čvrstoću Hrvatov. U mnogo čem spominja njegov opis na kasniji Kuhačev, vrlo točno slika žensku i mušku nošnju. Človik se mora diviti, kom pronicljivošću je ta tudjinac upozorio na najbitnije probleme naše narodne zajednice onoga, a dijelom i našega vrimena. Veli, kako se mladina sastaje da jači. Neka divojka mu je rekla, da im je to uz tanac jedina nediljna zabava, da je Nimcom mnogo bolje, jer imaju knjige s lipimi pripovijetkama, i onda na kraju: „Kad bi nek i mi imali na našem jeziku ča spodobnoga!“

Na dalje se Fialka tuži, da dičak, ki projde u gimnaziju, ne čuje već hrvatske riči, varošćani su Nimci, a u školi se uči samo madjarski i latinski. Zato mu je priznao neki mladi duhovnik, da svoje prodike sastavlja na nimškom jeziku, a onda je prevadja na hrvatski. A nakraj dvih ljet, piše autor dalje, peljat čedu se i sve matične knjige na madjarskom jeziku. Kot lip primjer ljubavi prema svom materinskomu jeziku spominja Ciklešće (!), ki su u ljetu 1807. na vlašće stroške osnovali u svojoj filijalnoj crikvi faru, da bi većputi mogli slušati rič Božju na svojem materinskom jeziku. Ku-tu korisnu informaciju bi kod Fialke našao i istraživač narodnih plesov. Veli, kako ovdešnji Hrvati ne poznaju „kola“, no zato točnije opisuju „tihu tanac“, pri kom pari stoju u jednom redu, dokle prvi muž ne počne poskakivati, pri

čem jači kratke improvizirane pjesmice. Par za parom počne poskakivati uz jačenje. Neke kitice tih jačic Fialka donša, npr. :

*Kumaj sam k vam došal, vaši su me zbili;
Kad va te pogledam, to mi sve zacili.*

ili:

Cikleš moj, Cikleš moj, z dragoga kamenja;

Kad mi j' odrasla rožica rumena.

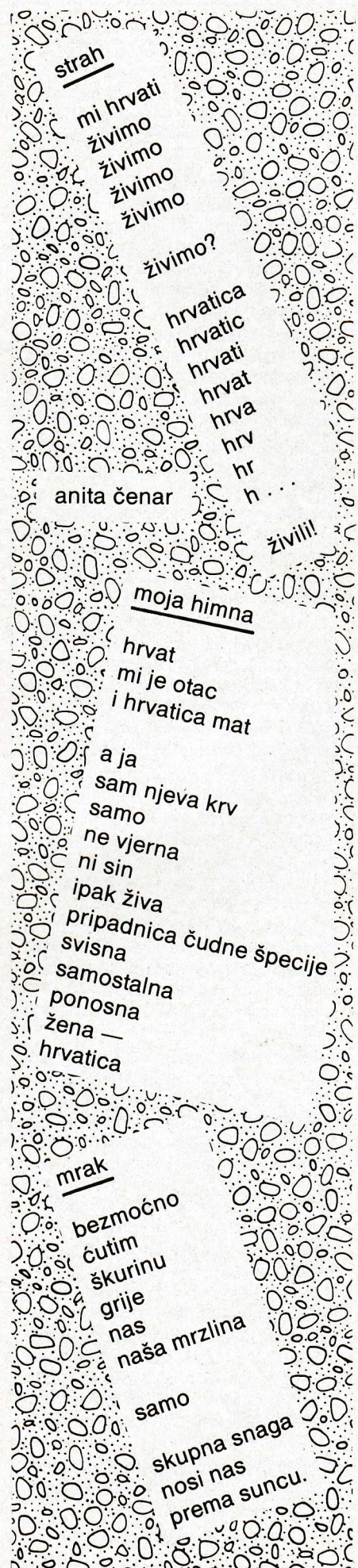
Cikleš moj, Cikleš moj, to je polje ravno,

Ar te nis' vidila, klinčac gusti davno.

Fialka je bio jako načitan človik. (O njegovom životu piše opširnije K. M. Klier u spomenutom članku). Na jednom mjestu citira Čaplovičev „Gemälde von Ungarn“, pa je bio znatiželjan, jesu li Vorištanke zaista tako lipe. Bio je oduševljen ne samo od njih, nego i od pogleda, ki mu se je pružao s Lajtanske gore. No lipih Hrvatic je, veli, i u drugi seli. Po bijeloj koži lica je u Vorištanu velje vidio, ka divojka djela u tvornici.

Fialka spominja i gradišćanskoga „jetija“ (kade je onda bio još R. Messner), koga su ulovili ribari u rogozu Niuzaljskoga jezera. Zaman su se trsili, da ga priviknu ljudskomu rodu, kanio se je gibati samo u vodi, kade su mu bile hrana žive ribe, žabe i druge vodene živine. Konačno je i ušao, da ga zatim već nigdor nij vidio. Njegov portret je visio u dvorcu u Esterhazu. Bilo bi vridno, da postane ovživi opis iz naše prošlosti pristupniji široj publiku. Štamparsko ili neko drugo društvo bi moglo objelodaniti nekom zgodom prijevod ne samo ovoga članka, nego i drugih rasprav, ke se bavu našom narodnom zajednicom i nisu još objavljene ili pristupne.

Ivo Sučić

'68. u kronologiji

3. juli 1962: po osamljetnom boju med Algerijom i Francuskom je proklamirana nezavisnost negdašnje francuske kolonije Algerije.

Tokom ljeta se formira u Münchenu, Berlinu i Nürnbergu „subverzivna akcija“ sa slijedećimi cilji: zbuditi zatupljenoga člo- vika egzemplaričnimi akcijama iz letargije, nadomjestiti represivno društvo slobod- nim, zapeljati slobodnu seksualnost i „žitak prez djela“.

decembar 1963: po umorstvu amerikans- koga predsjednika Johna F. Kennedyja internacionalna akcija u letki „subverzivne akcije“ predbacuje javnosti „licemjerno i neiskreno“ žalovanje za Kennedyjem.

august 1964: manje demonstracije protiv prvoga amerikanskoga bombardiranja Sjevernoga Vietnama.

novembar 1964: u Austriji takozvana „Olah-kriza“ na vrhuncu: SPÖ isključuje bivšega ministra nutarnjih poslova i pred- sjednika ÖGB-a Franca Olah-a, kad je iz sindikatske kase financirao FPÖ.

12. decembar 1964: nimški i afrikanski študenti hitaju dimne i smrdljive bombe prilikom audijencije kongoleskoga dik- tatora Čombé-a kod kardinala Döpfnera u Münchenu. Protesti se ponavljaju neko- liko dan kašnje u Berlinu, kade gradona- čelnik Brandt prima i časti gosta iz Afrike.

31. marc 1965: pri demonstraciji protiv sveučilišnoga profesora Tarasa Borodaj- kewicza ubije jedan Neonaci komunista Ernsta Kirchwegera; Borodajkewicz je pri svoji predavanji na bečanskoj „Hoch- schule für Welthandel“ otvoreno propa- girao neonacističke i antisemitske teze.

31. januar 1966: po teški bombardmani tokom cijeloga ljeta 1965, ki ali nisu donesli očekivani uspjeh, Amerikanci počinju hitati napalm-bombe na „stra- tegične cilje“, ubijajući u prvom redu civiliste.

4. februar 1966: u noći od 3. na 4. februar plakatira „Internacionalni front oslobo- djenja“ u Münchenu i Berlinu oglas: „Narodi Azije, Afrike i Južne Amerike se boru protiv glada i smrti. Negdašnji robi kanu postati človiski. Kuba, Kongo, Vietnam — odgovor kapitalistov je boj. Silom oružja kanu obdržati svoje gospodstvo. Produkcija oružja neka segura konjunkturu. Istok i Zapad se opet aranžiraju na hrptu eko- nomski nerazvijenih zemalj... Kako dugo ćemo još dopuščati, da se u naše ime ubija? Amerikanci van iz Vietnam!“

6. februar 1966: reakcija u novina: „Norci Berlina“ (Berliner Morgenpost); „sramota za naš Berlin“ (BZ); gradonačelnik Willy Brandt se oficijelno oprasća kod general- majora Johna Franklina, amerikanskoga komandanta grada.

20. april 1966: u Austriji se konstituira prva monokolorna vlada (ÖVP) pod kancela- rom Jozefom Klausom.

(nastavak na slijedećoj strani)

„Ova mladina već nije u skladu s kosmosom“, rekao je prilikom mladenačke pobune 1968. ljeta tadašnji francuski ministar kulture André Mal- raux. On nije rekao „s našim načinom života“ ili „s našimi vridnosti“, „s našimi bogi“, ar je držao svoj i svoje genera- cije način življenja apsolut- nim, jedino mogućim. On se je ćutio „u skladu“ s kosmo- som, i zbog toga je svaki pre- stupak tadašnjega društvenoga reda predstav- ljao prestupak božjega reda, ki vlada nebom i zemljom.

To je bilo pred 20. ljeti. Današnja mladina je oćividno opet našla put najzad, prilagodila se je, bolje rećeno: uopće nije ćutila potrebuću da se distancira od uobićaj- noga sistema. Stavljaja se pitanje, zać je to tako: ili zato kad se je današnja mladina prilagodila, kad je nepolitićna, potrošaćka, ili kad je

današnje društvo drugaćije, nego ono 68. ljeta, kad danas objektivno postoji manje raz- logov za otpor?

Izreka André Malraux-a zva- naredno dobro zrcali miš- ljenje i nerazumivanje tadašnje roditeljske genera- cije: nje mali, uski svit joj je davao duhovnu sigurnost, ku je tako tribala da preživji. Sagradili su si obiteljske oto- čiće blaženstva, privatne kosmose, da pozabu. Zbantova- vali su je bili do dna duše, a rana razočaranja još nije bila zacilila: pozabiti su morali ne nek sve strahoće bojnoga ćasa, nego u prvom redu svoje gorljivo zalaganje, svoje potribovanje totalnoga boja, svoje oduševljenje. Preveć ih je još bolilo, da su je politićki ideali bili tako jako prevarili, zloupotribili i izdali. Po pre- vratu svih vridnosti u nacio- nalsocijalizmu su se nanović vratili u krilo inštitucijov, u obrambu obavezajućih nor-

mov crikve, predbojnih „demokratskih“ političkih strankov ili jednostavno društvenih normov, ke su im rekly, ča je dobro i zlo, ča se smi i ča se nesmi. Dobra je bila Amerika, ka nas je hranila care-paketi i ka nam je kazala, kako se civilizirano živi. Zli su bili Rusi, slavski podčloviki, barbari, komunisti. Skupa s coca-colum i sa žvakalicom smo iz Amerike importirali neurotični antikomunizam hladnoga boja, ki je samo nadopunjavao postojeće predrasude (Miloradić!). Borba protiv toga personificiranoga vruga i

Nauka o državljanstvu

Poglej, tovaruš, kad sam tako star bio kot ti, me je moj otac čudakrat zapunjio . . .

. . . otprilike ovako!

. . . a ipak sam jak i čvrst nastao, ča ne?

antikrista je ončas — kot i dan današnji — legitimirala sve: u Ameriki, u tom utočišču slobode, proganjali su se pod Mc Carthy-om intelektualci zbog „neameričkih“ aktivnosti i navodnoga komunizma; u Južnoj Ameriki, u Afriki, u Perziji, u Grčkoj i u Španjolskoj podupirali su očite diktature, da se znamda narod ne bi krivo odlučio za komunizam (zapravo su se upravo tom politikom te države tirale Moskvi u ruke: Nikaragua, Kuba i cio red „narodnih republikov“ u Afriki o tom svi-doči), a u Vietnamu su Amerikanci zeli posao križarskoga boja u vlašće ruke. Mladina 60-ih ljet već nije bila pripravna, da akceptira nečlovičnost samo zbog toga, kad su ju navodno vršili u ime slobode. Rodjena u relativno dobro materijalno stanje je ona počela u pitanje stavljati vrline, ke su bile postale premise i dio sistema (disciplina, materijalizam, vjera u autoritete, konformizam itd). Država, obitelj, škola i crikva ograničavale su mladinu na svi područji žitka. Rigidne socijalne norme prepisivale su im, koga smu kade i kako ljubiti, kako i ča se moraju učiti, ča moraju misliti, ča konzumirati. Realitet dnevnoga žitka je bio tako udaljen od tobožnjih idealov samoga društva, da su študenti tribali samo doslovno zeti ustav i zakone, da uznemiru i potru su svit. Ustavno zagarantirana prava kot na priliku pravo na slobodno izražavanje mišljenja, sloboda štampe ili sloboda spravišća bila su zapisana u zakoniku, ali do onda nigdor nije bio zaistinu potribovao njevo ispunjenje. Zbog toga su se zapadne vlade tako lako i rado prezentirale svitu kot utočišće i garant slobode. Način reagiranja na prve javne demonstracije je onda

'68. u kronologiji

10. decembar 1966: prilikom „dana ljudskih prav“ velika Vietnam-demonstracija u Berlinu, na koj dojde prvi put do konfrontacije s policijom; prilično 80 demonstrantov je uhapšeno; grad reagira zabranom demonstriranja; sada stoprv počinje štampa opširno pisati o gibanju — u prvom redu pravoda senzacionalistički, ne zaistinu zainteresirana na ideja pokreta; Rudi Dutschke, teoretski peljač nimških študentov, u najkraćem času nastane — pravoda negativni — star medijov;

5. april 1967: Berlinska policija otkrije navodni atentat na americkoga vicepredsjednika Humphreya i uhapši 11 študentov komune 1; „Bild“-novine pišu o „bomba, visokoeksplozivni kemikalija i eksplozivom napunjeni plastik-torbica“, ke su bile mišljene za atentat; druge novine uplele su kritične literate Uwe-a Johnsona, Hansa Magnusa Enzensbergera i Güntera Grassa u navodnu urotu; konačno se je ispostavilo, da su se komunardi bili pripravili na atentat/happening s pudingom, mukom, jogurtom i dimni bomba.

4. maj 1967: krvava demonstracija u Beču protiv grčkoga režima obristov.

2. juni 1967: pri demonstraciji protiv oficijelnoga posjeta perzijskoga šaha ustrilji jedan policist študenta Benna Ohnesorga. Code-ime policijske akcije bilo je „jaganje lesicov“. Uopće ne poznajući okolnosti smrti Ohnesorga se štampa odmah postavlja na stran države: „Jedan mlad človik je čer u Berlinu umro. Nastao je žrtva tumultov, ke su inscensirali politički šmrki. Oni moraju viditi krv Mi imamo nešto protiv SA-metodov“ („Bild“); „Gdo producira teror, mora računati oštroćom“ („Berliner Zeitung“); „študenti se grozu — mi striljamo najzad!“

novembar 1967: policajac, ki je bio ustriljio Benna Ohnesorga, je oslobodjen od optužbe zbog nemarnoga umaranja; prilikom početka sudskoga postupka protiv Frica Teufela, ki je zbog anti-šah-protesta jur pol ljeta dugo sidio u istražnom zatvoru, dojde do demonstracijov pred kriminalnom sudu Moabit;

21. februar 1968: pro-americkanske demonstracije pred Vijećnicom Schönberg u Berlinu s transparenti: „Volksfeind Nr.1 — Rudi Dutschke, raus mit dieser Bande“ i „Politische Feinde ins KZ!“

22. marc 1968: u Parizu ondešnji študenti utemelju „gibanje 22. marca“, ko se na početku zalaže samo za bolje socijalne uvjete študirajuće mladine; študente su bili izrivali iz centra Pariza, kade stoji Sorbonne, na rub grada u Nanterre, i su onde životarili pod skoro nečlovičijimi uvjeti;

april 1968: francuski študenti štrajkaju, univerzitet je paraliziran; direktor sveučilišća i ministar podučavanja nisu pripravni, da peljaju dijalog s „buntovniki“; područje diskusije se u toku aprila proširuje na ulogu univerziteta u društvu i na druga, općepolitička pitanja; študenti se sve već politiziraju i se solidariziraju s nimškimi kolegij;

(nastavak na slijedećoj strani)

'68. u kronologiji

5. april 1968: James Earl Ray Martin Luther King, pacifistički peljač američkih crncev u borbi za jednakopravnost u društvu je ustriljen u Memphisu.

11. april: Djelač Josef Erwin Bachmann se odveze iz Münchena, kade živi, u Berlin i strilji s pištoljom na Rudija Dutschke-a i ga tako teško narani, da Dutschke deset ljet kašnje na posljedica atentata umire; nekoliko uri posle atentata gori neboder, u

kom je smješćena naklada Axela Springera, vlasnika najvećega dijela njimške štampe i redakcija „Bild“-novin; u Münchenu umiru dvimi pri solidarni demonstracija za Dutschke-a.

10. maj: u Parizu se razgovori med študenti i vladom završavaju prez rezultatov; navečer dojde do velikih spravišćev mladine, ke francuska policija nemilosrdno razigna. Kot odgovor na tu očitu represiju se solidarizira većina francuske javnosti.

13. maj 1968: prvi generalni štrajk. Navečer istoga dana je milion ljudi na cesti, da protestira protiv brutalnosti policije. Študenti okupiraju Sorbonne. Početo od toga dana se pobuna proširuje na fabrike: organiziraju se divlji, od sindikatov ne podupirani štrajki, u najveći fabrika države djelači naprikzamu peljačtvo. Francuski djelači su ončas u jako nezadovoljavajućem socijalnom stanju i potribuju povišenje plaće, upeljanje djelatnoga tajedna od 40 uri i sniženje starosti za penziju.

24. maj 1968: francuska vlada isključuje iz države „nimškoga Židova“ Daniela Cohn-Bendita, jednoga od peljačev francuskoga gibanja; u to vrijeme štrajka jur prilično deset milioni ljudi.

25. maj 1968: razgovori počinju med zastupniki poduzetnikov i vladom s jedne strani i sindikati s druge strani; peljači sindikatov kanu profitirati od situacije za sebe, odnosno za svoje organizacije i se zadovolju s nekimi obećanji; prez podupiranja sa strani sindikatov samoorganizirani djelači moraju onda tokom junija i julija sklopiti dogovore s vladom, gibanje lipo polako zaspi, „Francuska se odveze na praznike“.

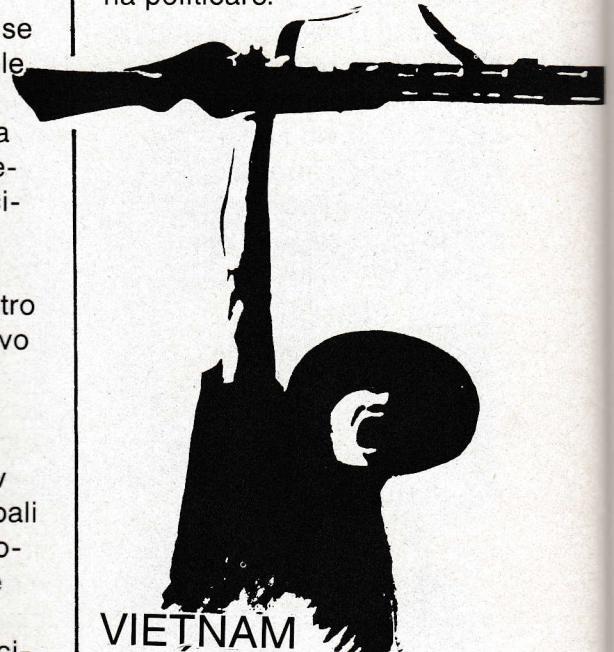
21. august 1968: invazijom ruske armije ukinuto je takozvano „Praško protuliće“, pokušaj českih komunistov, da sagrađu „komunizam s človičjim licem“.

otkrio istinu: brutalnim postupanjem policije je vlada pokazala svoje pravo lice. Ista država, ka je primila i častila goste/diktatore, umornike naroda — kot su to bili perzijski šah, kongoleski predsjednik Čombé ili grčki obristi — dala je stući svoje vlašće, protiv tih oficijelnih posjetov demonstrirajuće študente. Najednoč je spao šlar tolerancije i liberalizma i vidilo se je, kako uske su zapravo bile granice sistema.

Dokle je do prilično 66. ljeta samo šakica študentov, zvećega dobro školovani i načitan intelektualci, slijedila izrazito političkim ciljem, je neadekvatno, daleko preoštro reagiranje države na zapravo nepogibelne provokacije zbudilo ostalu mladinu. Da uspije borba protiv „establishmenta“ odnosno protiv njegovih predstavnikov, tribali su študenti pomoć od javnosti; publicitet u medija im je bio ali samo zagaraniran pomoću spektakularnih akcijov. Poznavajući poseban mehanizam masovnih medijov pokrenuli su cio red akcijov, ke su zaistinu u štampi i u televiziji našle širok eho.

Druga nakana uz „šokterapiju“ javnosti je bila ta, da provocirani sistem reakcijom očituje svoju represivnost. Nećutljivo postupanje policije pri svakorjački akcija imalo je još i druge posljedice: tisući študenti i školari, ki su se spočetka sa svojim protestom držali „demokratskih pravil igre“ i respektirali zakone, zgubili su s časom svoje „gradjanske“ zapreke prema vlašćoj silovitosti. Najkašnje smrt Benno Ohnesorga i atentat na političkoga peljača njimških študentov Rudija Dutschke-a peljali su im draštično pred oči, da svaki, ki se suprotivi državi, zato mora znamda platiti svojim žitkom.

Provocirajući državu i nje reprezentante kanili su otkriti, ke interese zapravo zastupaju ti reprezentanti, komu zaistinu služu: da li su to interesi naroda, toga mitosa demokracije, u čije ime i za koga se navodno sve djela, ili su to interesi nekih u pozadini djelujućih lobbyjev, ki sa svojom finansijskom moćom uticaju na političare.

VIETNAM ČE DOBITI

Pri tom pitanju uopće nije govora o skandali, kih je ončas bilo isto toliko kot i danas, nego o zaključku običnih zakonov, kot na priliku: odredjenje normov za otpadne pline, upeljanje nuklearne energije, daljnja izgradnja autoputov i hidroelektranov, narudžba Drakena ili približavanje k Europejskoj zajednici.

Još jedan drugi cilj protestov je bila štampa. Od zapadnih vladarov svenek gizdavo kot demokratski korektiv imenovana „četvrta moć u državi“, je ona pretežno podupirala represivne vlade, pokušavajući zauzeti ljude protiv pokreta. Po mišljenju študentov je kampanja najveće njimške izdavačke kuće Springer protiv gibanja i osebujno protiv peljača Rudija

Dutschke-a prouzrokovala ta atentat, od koga je Dutschke deset ljet kašnje umro. Do zadnjega dana amerikanškoga angažmana u Vietnamu branile su „Bild“-novine ondešnji boj argumentom, da se u Vietnamu odlučuje sloboda Berlina.

U Francuskoj dobilo je gibanje najveću širinu: dokle je u Njemačkoj javnost ostala neutralna ili se još i suprotivila, su francuski studenti iskali i našli suradnju s djelatnicima: u maju 1968. peljali su generalni štrajki Francusku na rub revolucije. Prije nek je ali došlo do najzadstupljenja predsjednika de Gaulle-a, pobojali su se sindikati (osebito komunistički CGT) za svoju bazu, ka se je počela sve već sama organizirati, i su sklopili dogovore s vladom i sa zastupnici poduzetnikov.

U Austriji zbivalo se je najveće na polju umjetnosti odnosno akcionizma. Legendaran je nastao nastup Mühla i Nitscha u predavaonici 1 NIG-a, za javnost je to pravoda bila i je još svenek samo velika svinjarija. Falilo je bar kakovo razumivanje za akcije, ke su danas internacionalno priz-

nate kot najvažniji 68-ački doprinos Austrije.

Ča nalize Gradišćanske Hrvate su samo hrvatski študenti u Beču uopće upametzeli, da se nešto dogadja. Hakovci su počeli s većom samosvišću nastupati prema ostalim društvom: tako su jednoč transparenti i letki bludili sjednicu HKD-a, nano- vič su pokrenuli društveni časopis „Novi Glas“, održali „Symposion Croaticon I“. Uticaj na svist gradišćanskohrvatskoga društva je ostao prilično slab: upravo maj 68. nam drastično pelja pred oči, kako jako je falila (i još uvijek fali) liva mladina, ka bi unosila svoje osvidočenje i svoje ideje u sterilan, jednostran diskurs naše narodnosti, ka bi proširila ili znamda stoprv konstituirala javnu diskusiju i ju ne bi u cjelini ostavila ljudem čerašnjice.

68-ači otpravili su se na put kroz institucije, da preminu sistem iznutra: nekim se je ugodalo, većina pravoda se je preminila prije nego sistem. 20 ljet kašnje bi ipak bila stara dob, da se otpravu i Hrvati na put.

Fredi Hergović

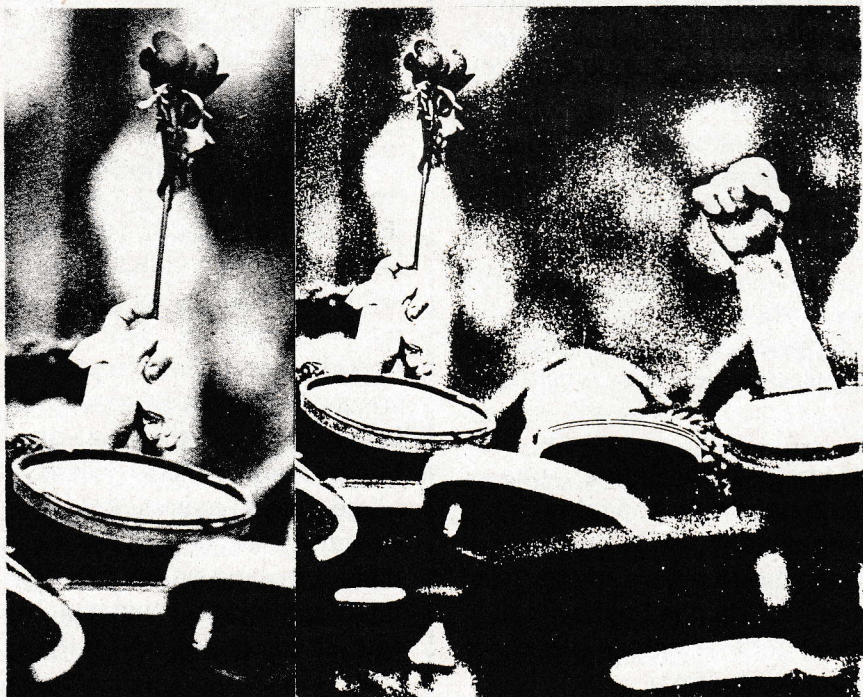
Jezik na radiju

Prošli put sam pisala o tom, kako se ne morem naučiti na vrmena emitiranja hrvatskih emisijov. No, sada ali morem reći da svenek pravovrimeno pritisnem gumbu na radiju, ako kanim čuti hrvatsku rič. Mnogoputi mi se ali čini da uopće ne čujem gradišćanskohrvatski jezik, nego kakovotakov umjetno skonstruirani jezik napuhnut srbizmi, seoskimi provincijalizmi, germanizmi, kompliciranimi konstrukcijami pak još i riči, ke slavski jezični svit ne pozna. Kad ti se informacija zapoka u takov jezik, onda već ne moreš govoriti o informaciji, nego o zabludi i pobludi. Sramota, ča prik radija dospiva u hrvatske stane! A to je moguće još i sada, kad imamo normirani jezik! Ča je kod Hrvatov zaistinu sve moguće?

Neću biti destruktivna u mojoj kritiki. Zato predlažem rješjenje, kako bi se radio mogao osloboditi toga jezičnoga balasta. Morala bi se provjeriti jezična sposobnost svih suradnikov na radiju. Najbolji pri testu bi zaminili nespobne i po kvantiteti i po kvaliteti, ar je na radiju i kvalificiranih ljudi, i o tom sam se jur osvidočila. Zato bi se čim brže morao odrediti termin za takov test!

Na vrmena emitiranja sam se kako-tako naučila, ali na jezik se neću niti ne kanim nikada priviknuti. Basta! Zato potribujem spomenuti test! Drugačije me već niti ne interesiraju vrmena emitiranja pseudo-hrvatskih emisijov. Piši mi, kako Ti o tom misliš!

Tvoja radioušica

August Šenoa — 150. obljetnica rođenja

Nije književnosti prez publike

August Šenoa rodio se je 14.11.1838. u Zagrebu, kade je 13.12.1881. umro.

Obitelj mu se je doselila ponimčarena iz Ugarske (Pečuha), a bila je češkoga porijekla. (Otac potpisivao se je Schönau i nije znao hrvatski.)

Ljubav za književnost i umjetnost gajio je jur u obitelji, a potencirali su ju u školi izvrsni profesori Mažuranić, Veber i Mesić. Gimnaziju završio je u Zagrebu, a zatim prošao na studije prava u Prag.

Posvetivši se književnosti i politici, prošao je u Beč, kade se profesionalno počne baviti žurnalistikom:

Uredjuje „Glasonošu“ i „Slawische Blätter“ (1865.lj.).

Slijedeće ljeto vrati se konačno u Zagreb.

1868. lj. oženio se Slavicom Istvanićevom; imaju dva sine — Branko i Milan.

Postane gradski bilježnik, gradski senator.

U periodi od 1868. — 1873. je i dramaturg u zagrebačkom kazališću.

Od 1874. do smrti uredjuje „Vijenac“ — centralni hrvatski književni časopis.

U obnovljenoj Matici Hrvatskoj bio je odbornik i potpredsjednik.

Najznamenitije je njegovo pripovjedačko djelo.

August Šenoa je začetnik i

August Šenoa

najplodniji pisac historijskoga romana. Objelao je aktualne društvene i kulturne probleme.

Šenoa je i tvorac moderne hrvatske novele. Napisao je velik broj humoreskov, novelov i dužih pripovijetkov iz seoskoga i malogradsckoga života. (Med njimi je i „Prosjak Luka“, koga ću vam još točnije predstaviti.) Pred svim napisao je i četire velike historijske romane: „Zlatarovo zlato“ (1871), „Čuvaj se senjske ruke“ (1875), „Seljačka buna“ (1876) i „Diogenes“ (1878).

U književnosti Šenoa naglašuje potrebu socijalnoga angažmana. On je pjesnik narodnoga otpora. Uvjeren je bio u to, da nije književnosti prez publike, zato je pisao zanimljivo i lako.

U svoji djeli prikazivao je tipe iz različnih društvenih klasov, pred svim tipe seljaka i malogradjana. Klasični kontrast selo — grad, seljak — gradjan itd. moremo najti na osnovi svakoga romana. Svagdir pokazuje političko ugnjetavanje i socijalnu nepravučnost — ada — još svenek ili opet — aktualne socijalno-kritične teme.

Prosjak Luka — Pripetenje iz staroga seoskoga života

kratak sadržaj:

Sava teče tiho kroz malo seljačko selo Jelenje. Stanovniki su ljudi nemirne, zle krvi — na dobro slipi, a na zlo oštrovadni. Selo nima „duše“, ali zato ima tri krčme.

U ovom selu životari Luka „Nepoznanik“ kot prosjak — ne kot človlak. Jur od malena je uvijek bio prokleti bastard. Ne poznaje ni majke ni oca, kot novorodjenče su ga našli na ulici. Ovako je „pao“ u svit, i otkada pamti, doživio je samo šibu i glad. Prve riči, ke je razumio iz ljudskih ust, su bile psovke na njega. Nikad nije oćutio ni malo ljubavi. Postane prosjak, kad mu se ništa drugo ne pruža, i se pridružuje staromu prosjaku Mati, ki mu je pak učitelj i otac.

Po Matinoj smrti pojerba Luka dosta od Mate nekad naprosjačenih pinez. Ti pinezi su uzrok za to, zač Luka nije obični prosjak. On naime posudjuje seljakom, ki su u pineznoj nepriliki pineze i tako ima u svoji ruka već od polovice sela. No, njegova sudbina je, da se zaljubi u Maru, ka je, kot Martinova kćer najbogatijega seljaka u selu, čisto nedosežljiva za njega.

Počne se pitati, zač su drugi ljudi poštteni, a on je smetlje, kucak, blago. Otada raste u njem jaka želja, nastati človik kot su i drugi ljudi. Ali samo Mare sama ga more obogatiti duševno.

Tako si Luka izmisli, da bi put k Marijinomu srcu mogao pe-ljati prik očeve — Martinove nesriće, ki bi tim postao odvisan od njegovih pinez. Po Lukinoj volji ubije Cigan Martinovo blago i važge mu škadanj. Ali i sve druge intrige ne moru prepričiti, da se Mare udaje za drugoga junaka.

Za Luku se tim sruši svit. Htio je postati človik, ali ljudi to nisu dozvolili. Svit ga je odbacio kot živinu, kot blago. Jedino, ča mu još ostaje je, da se fanti nad svitom, ki nima za njega ni suz, ni smiha, ni imena.

Na koncu ipak preoblada sebe, pomiri se svojom sudbinom — nevolja i muka naučile su ga naime čutiti — i se hiti u Savu, ka ga utopi svojom tihom snagom.

Šenoin *Prosjak Luka* pojavio se je 1879. ljeta. Dok su u djeli drugih piscev do Šenoinoga vrimenta feudalci igrali glavnu ulogu, načinjio je August Šenoa revolucionarni korak. Bavio se je aktualnimi društvenimi problemi, i osobe potlačenih klasov —

„outsider-i“ su glavna lica u njegovu djeli.

Premda je *Prosjak Luka* pripovijetka iz 19. stoljeća, sadržava ipak mnoge još i danas aktualne aspekte života i društva.

Tako ne tribamo čuda fantazije, da u potčloviku Luki prepoznamo prosjake, sandlare, starce i druge outsider-e našega tako osamljenoga društva.

Rodjen kot bastard nima u malom seljačkom selu uopće šanse, da ga integriraju u društvo. Šenoa nam jasno crta kip seoskoga života, priproste — naivne, tvrdoglave, nepismene seljake, ki se zaslipljeni jako lakocijenu daju kupiti od gradskih gospodinov. Ada je dokazano, da korupcija u politici ima isto jur već od 100-ljetnu tradiciju. Novac je jur i za prosjaka Luku put u svit, novac mu daje barem malo značenja i moći, čim poboljša svoj položaj.

Ipak si ali Luka ne more kupiti ljubav divojke i ravnopravnost u društvu poštenih seljakov. Ideal prosjaka je do kraja ostala želja, podignuti se iz svoje nizine, stresti blato od sebe, i postati pošten človik kot su drugi. No, kakovo je poštenje ljudi, ki človika stigmatiziraju, gazu kot kucka i zahajaju s njim kot s blagom, je drugo pitanje. Je li outsider sam kriv svojoj situaciji? Nije li to okolica, ka ga riva na stran?

Svi ovi od Augusta Šenoe natuknuti problemi naglašavaju njegov socijalni angažman pri realističnom opisanju života onoga vrimenta, u kom moremo još svenek najti dost paralelov k problemom današnjega društva.

(*Prosjaka Luku* prepisao je na gradišćanskohrvatski jezik Tome Schneider)

Anita Csenar

Tribamo i moderno kazališće!

Velikim veseljem i zadovoljstvom mora ustanoviti svaki svisni i osvidočeni Gradišćanski Hrvat, da su u zadnji ljeti opet procvale amaterske kazališne seoske grupe kot šipkove rože na grmu, od koga su jur generacije pred nami mislile, da će se polako ušušiti.

Divota je, gledati ove šipkove rože, ke su jako obogatile naš ionako jako skromni vrtljac narodnoga blaga, hrvastke riči i hrvatske kulture. Ali kot su dobri vrtljari iz ovih šipkovih rož uzgojili lipe velike rože s različnimi duhami (mirisi), tako bi i mi Gradišćanski Hrvati morali uz sve ove lipe šipkove rožice, kim se punim pravom tako divimo, kultivirati i gojiti jednu, dvi ili tri velike rože — a ako bi se ugodalo, i s različnimi duhami.

To znači, da bi se za Gradišćanske Hrvate morala stvoriti i jedna, dvi ili tri nadregionalne pozornice, ke bi se dodatno sadašnjim amaterskim grupam (neke s jako visokim nivoom) bavile i s ozbiljnimi, aktualnimi i vrućimi temami i sadržaji.

Ukoliko je sanja realna, da bi se najbolji glumci od naših postojećih pozornic i kazališnih grup mogli najti u nadregionalnom ansamblu, u kom bi se djelalo na profesionalan način, će se viditi, ako ki počinje realizirati ovu ideju. A morebit bi se i ki-ta našao, ki bi pisao kritične igrokaze, u ki se bavi i sa sadašnjicom. Ali do sada nas je sve preveć strašila misao, da bi znamda koga mogli zbantovati od naših hrvastov i drugih drivljevi i grmov na „narodnoj pozornici“.

p. t.

Krv je moje svitlo i moja škurina

Kad je toliko govora o sudbonosni događaji suvremene povijesti, posvećujemo i bojnim strahoćam mjesto u Novom glasu, da bi se spomenuli svih onih, ki su svoj žitak žrtvovali za ostvarenje viših idealov, za slobodu i za domovinu. Ivan Goran Kovačić (1913—1943) je u svojem književnom djelu na umjetnički savršen, liričan, plastičan i tragično-potresan način opisao svu besmislenost bojnoga krvoprolića, sve nadčlovičanske muke, ke je proživljavao reprezentativno za nepoznatoga soldata. *Krv je moje svjetlo i moja tama* — je prvi verzuš, u kom je sakrita poruka cijeloga spjeva: bolja budućnost će izniknuti na ovoj krvi i škurini i pretvoriti se u potpuni trijumf. Goranova „Jama“ je svidočanstvo nesvakidašnjega vrimena, u kom su ljudi vjervanjem na bolju budućnost nadvladali sve zapreke i strahoće boja.

Neka je ov kratki uvod u Vami stvorio pravo raspoloženje za upijanje Goranovoga poetičnoga ostvarenja, o kom je poznati hrvatski pjesnik Jure Kaštelan sformulirao slijedeće rede:

*I dok bude posljednji
čovjek govorio hrvatskim i
ljudskim jezikom uopće,
„Jama“ će snagom svog umjetničkog
dosega biti trajna osuda zločina i himna
čovjekove slobode, istine i
ljepote, himna ljudskog
dostojanstva.*

JAMA

I
Krv je moje svjetlo i moja tama.
Blaženu noć su meni iskopali
Sa sretnim vidom iz očinjih jama;
Od kapljā dana bijesni oganj pāli
Krvavu zjenu u mozgu, ko ranu.
Moje su oči zgasle na mome dlanu.

Sigurno još su treperile ptice
U njima, nebo blago se okrenu;
I ćutio šam, krvavo mi lice
Utonulo je s modrinom u zjenu;
Na dlanu oči zrakama se smiju
I moje suze ne mogu da liju.

Samo kroz prste kapale su kapi
Tople i guste, koje krvnik nade
Još gorčom mukom duplja, koje zjapi —
Da bodež u vrat zabode mi slade:
A mene dragost ove krvi uze,
I ćutio sam kaplje kao suze.

Posljednje svjetlo prije strašne noći
Bio je bljesak munjevita noža,
I vrisak, bijel još i sad u sljepoći,
I bijela, bijela krvnikova koža;
Jer do pojasa svi su bili goli
I tako nagi oči su nam boli.

O bolno svjetlo, nikad tako jako
I oštro nikad nisi sinulo u zori,
U strijeli, ognju; i ko da sam plako
Vatrene suze, s kojih duplje gori:
A kroz taj pakō bljeskovi su pekli,
Vriskovi drugih mučenika sjekli.

Ne znam, koliko žar je bijesni trajo,
Kad grozne kvрге s duplja rasti stanu,
Ko kugle tvrde, i jedva sam stajo.
Tad spoznah skliske oči na svom dlanu
I rekoh: „Slijep sam, mila moja mati,
Kako ću tebe sada oplakati...“

A silno svjetlo, ko stotine zvona
Sa zvonikā bijelih, u pameti
Ludoj sijevne: svjetlost sa Siona,
Divna svjetlost, svjetlost koja svijeti!
Svijetla ptico! Svijetlo drvo! Rijeko!
Mjeseče! Svijetlo ko majčino mlijeko!

Al ovu strašnu bol već nisam čeko:
Krvnik mi reče: „Zgnječi svoje oči!“
Obezumljen sam skoro preda nj kleko,
Kad grč mi šaku gumom sluzi smoći;
I više nisam ništa ćuo, znao:
U bezdan kao u raku sam pao.

II
Mokraćom hladnom svijestili me. Ćuške
Dijelili, vatrom podigli me silom;
I svima redom probadali uške
Krvnici tupim i debelim šilom.
„Smijte se!“ — ubod zapovijedi prati —
„Oboce svima pred krst ćemo dati!“

I grozan smijeh, cerekanje, grohot
Zamnije, ko da grohoću mrtvacu,
I same klače smete ludi hohot
Pa svaki bićem na žrtve se baci.
A mi smo dalje u smijanju dugu
Plakali, praznih duplja, mrtvu tugu.

Posljednje svjetlo prije strašne noći
Bio je bljesak munjevita noža,
I vrisak, bijel još i sad u sljepoći,
I bijela, bijela krvnikova koža;
Jer do pojasa svi su bili golji
I tako nagji oči su nam boli.

O bolno svjetlo, nikad tako jako
I oštro nikad nisi sinulo u zori,
U strijeli, ognju; i ko da sam plako
Vatrene suze, s kojih duplje gori:
A kroz taj pakó bljeskovi su pekli,
Vrskovi drugih mučenika sjekli.

Ne znam, koliko žar je bijesni trajo,
Kad grozne kvrgve s duplja rasti stanu,
Ko kugle tvrde, i jedva sam stajo.
Tad spoznah skliske oči na svom dlanu
I rekoh: »Slijep sam, mila moja mati,
Kako ću tebe sada oplakati...«

A silno svjetlo, ko stotine zvona
Sa zvoniká bijelih, u pameti
Ludo sjajevne: svjetlost sa Siona,
Divna svjetlost, svjetlost koja svijetli!
Svijetla ptico! Svijetlo drvo! Rijeko!
Mjeseče! Svijetlo ko majčino mlijeko!

Al ovu strašnu bol već nisam čekao:
Krvnik mi reče: »Zgnječiti svoje oči!«
Obezumljen sam skoro preda nj klekó,
Kad grč mi šaku gustom sluzi smočí;
I više nisam ništa čuo, znao:
U bezdan kao u raku sam pao.

II

Mokraćom hladnom svijestili me. Čuške
Dijelili, vatrom podigli me silom;
I svima redom probadali uške
Krvnici tupim i debelim šilom.
»Smijte se!« – ubod zapovijedi prati –
»Oboce svima pred krst ćemo dati!«

I grozan smijeh, cerekanje, grohot
Zamnije, ko da grohoću mrtvací;
I same klače smete ludi hohot
Pa svaki bičem na žrtve se bací.
A mi smo dalje u smijanju dugu
Plakali, praznih duplja, mrtvu tugu.

Kada smo naglo, ko mrtvi, umukli
(Od straha valjda, što smo ipak živi),
U red za uške otekale nas vukli,
I nijemi bol na stranu sve nas privi;
(U muku čuli iz šume smo pticu):
Provlačili su kroz uške nam žicu.

I svaki tako, kada bi se mako,
Od bola strašna muklo bi zarežo.
»Šutite!« – rikne krvnik – »nije lako,
Al potrebno je, da tko ne bi bježo.«
I nitko od nas glavom da potrese
I drugom slijepcu ljuti bol nanese.

Krvžednike smiri žičan lokot
I umorni su u hlad bliski sjeli;
I začuo se vode mrzli kлокot
U žarku grlu, i glasno su jeli,
Ko poslije teška posla, zatim stali
Jedan za drugim da se grubo šali.

Zaboravili kao da su na nas:
Zijevali, vjete puštali su glasne.
»Eh, jednu malu vidio sam danas...«
Dobaci netko, uz primjedbe masne.
I opet kлокot hladna vina ili vode
Trgne slijepce – žica me probode.

III

U mome redu počela da ludi
Neka žena. Vikala je: »Gori!
Ljudi, gori! Kuća gori! Ljudi!«

A žica ljuto počela da pori
Nabreknete, grozne naše uši.
Na tla se žena ugušena sruši.

»Dupljaši! Čore! Lubanje mrtvačke!
Sove! U duplja dat ćemo vam žere,
Da progledate! Vi, čorave mačke!«
Zareži pijan koljač kao zvjere
I slijepcu nožem odcijepi lice
Od uha, što se zaljulja vrh žice.

Urlík i teški topot slijepce žrtve
(Što bježeć kroz mrak uvis noge diže),
I brz trk za njom, sred tišine mrtve,
I tupi pad, kad lovca nož je stiže.
O, taj je spasen! – rekoh svojoj tami,
Ne opazivši, da nas vode k jami.

Srce je muklo šupljom grudi tuklo;
Tad druga srca preko žice začuh.
Lupanje ludo naprijed nas je vuklo.
(Što srca skaču, kad u mraku plaču!)
I od te lupe progledah kroz rupe:
U jasnom sjaju misli mi se skupe.

I vidjeh opet, ko još ovog jutra,
Duboku jamu, juče iskopanu.
Napregnuh sluh, da čujem, kad unutra
Uz tupi udar prve žrtve panu.
Oštrom svijesti odlučih da brojim:
Ja, pedeseti, što u redu stojim.

I čekao sam. Skupljao sam točne
Podatke: tko je već nestao straga,
Tko sprijeda – zbrajo, odbijó, dók počne
Udaranje, padovi. Sva snaga
Mozga u jasnoj svijesti se napregnu,
Da promjene mi pažnji ne izbjegnú.

Negdje je cvrčak pjevo; oblak pokri
Začas u letu sjenom cijelo polje.
Čuo sam, kako jedan krvnik mokri,
A drugi stao široko da kolje.
Sve mi to zasja u sluhu ko u vidu,
Sa bljeskom sunca na nožnome bridu.

IV

Kad prva žrtva počela da krklja,
Čuh meki udar, i mesnata vreća
Padaše dugo. Znao sam: u grkljan
Dolazi prvi ubod, među pleća
Drugi, a ruka naglo žrtvu grune
U jamu, gdje će s drugima da trune.

Netko se mrtvo ispred mene složi
I' iza mene, riknuvši od straha,
A ja udarce silnom svijesti množih,
Odbijajući pale istog maha,
Ma da sam svakog – što kriknu, zagrača
Ćutio kao ugriz u dno srca.

Čovjek iz jame jeco je ko dijete,
Tek priklan; cikto jezivo mu glasak.
Strepih, da račun moj se ne pomete.
Tad buknu u dnu bezdna bombe prasak.
Tlo se zaljulja. Klonuće me svlada.
Nestala u spas posljednja mi nada.

Al' silna svijest pažnjom me opsjednu:
U sluh se živci, krv, meso i koža
Napregli. Zbrojih trideset i jednu
Žrtvu: šezdeset i dva boda noža.
Slušo sam udar, kojom snagom pada,
I meni opet vratila se nada.

Na jauk iz bezdna sada nova prasne
Bomba uz tutanj. I mrtva tjelesa
Padahu sad uz pljuske manje glasne,
Kao u vodu, povrh kaše mesa.
Uto oćutjeh, da po krvi kližem.
Prottrnuh: evo, i ja k jami stižem!

V

O vidio sam, vidio sve bolje,
Ko da su natrag stavljene mi oči:
I bijelu kožu, i nož koji kolje,
I žrtve (kao jagnjad, što se kočí
Časkom pred klanje, al u redu bliže
Korak po korak mirno k nožu stiže).

Bez prekidanja red se dalje mico
– Ko da na čelu netko nešto dijeli –
Nit je tko viko, trzo se, narico;
Na žezi strašnoj tiho su nas želi
Ko mrtvo klasje, koje jedva šušti.
(To se čula krv, što iz grla pljušti.)

Korak po korak pošli smo; stali opet:
Krkljanje, udar, pad i opet korak.
Začuh zvuk jače. Ukočen, ko propet,
Stadoh. Na usni tuđe krvi gorak
Okus oćutjeh. Sad sam bio treći,
Što jamu čeka u redu stojeći.

Strašna mi tama, od slijepoće gora,
Sav um pomuti i na čula leže,
I za njom svjetlost ko stotine zora:
Iskro! Strijelo! Plamen! Sniježe!
Silno svjetlo bez ijedne sjene,
Ko oštar ubod igle usred zjene.

Drug se preda mnom natrag k meni nago,
Kao od grča; onda je zastenjó,
Naprijed posrno, uzdahnuo blago –
I tihi uzdah s krkljanjem mu jenjó.
Surva se, pljusnu kao riba. Zine
Preda mnom prostor bezdane praznine.

Sve pamtim: naprijed zaljuljah se, natrag,
Bez ravnovjesja – kao da sam stao
Jezive neke provalije na prag,
A iza mene drugi ponor zjao.
Bijela strijela u prsi mu sinu,
Crna me šinu s pleći. U dubinu.

VI

U bezdnu uma jeza me okrijepi.
Osjetih hladno truplo, gdje me tišti,
Hladnost smrti, da mi tijelo lijepi.
Strah sviješću sinu: Neka žena vrišti!
U jami sam – tom ždrijelu našeg mesa;
Ko mrtve ribe studena tjelesa.

Ležim na lešu: kupu hladetine,
Mlohave, sluzne, što u krvi kisne,
I spas sa jezom iz leda me vine:
Svijest munjom blisne, kada žena vrisne.
Okrenuh se, u groznici tad k vrisku
Pružih ruku: napipah ranu sklisku.

I prvi puta sva životna snaga
Nad leševima stala da se skuplja;
Na vrisak skrenuh ruku, i u duplja
Lubanje zaboh prste; tijela naga
Ko da su sva završtala u jami –
Sav pakó jeknu jezivo u tami.

Bomba će pasti! Užasnuh se prvo;
U grču strašnu zgrabih rukom niže.
Zakoljak nadoh grozan. Leš se rvo
Sa mnom i na me počeo da kliže.

Krklijo mu grkljan u krvavoj rani;
Korake začuh i glasove vani.

O bože moj, zagrlila me žena
Sad zagrljajem druge svoje smrti:
Kako joj koža lica nagrbljena...
Starice! Bako! I uzeh joj trti
Koščate ruke, i žarko ih ljubih.
Činilo mi se: mrtvu majku ubih.

Čuo sam, kako umirući stenje,
I poželio ludo da oživi.
Sve leševe tad molih oproštenje.
Očutjeh tvrdu usnu, gdje se krivi –
Obeznanih se. Kad sam opet skido
Mrak nesvijesti, još sam gorko rido.

VII

Ušutjeh. Sâm sam med truplima lednim,
A studen smrti na leđa mi sjela,
Na udove. U ledu mrtvih žednim
Vatrama nepca, jezika i ždrijela.
Led smrti šuti. U njem pakô gori.
A nigdje vriska, da samoća ori.

Taj grozni teret, što na meni leži,
Ni smrtnim ledom neće da priušti
Hladnoću grla; a biva sve teži;
Odjednom skoro viknuh: voda pljušti!
Čujem gdje s vrha po truplima teče;
Ah, studen mlaz! – al' peče, peče, peče!

Po goljoj koži, po lednome jarku,
Niz trbuh, prsa, slabine i bute
Potočić studen pali vatru žarku,
Dube u mesu kanaliće ljute.
I kad na usnu mlazić žarki kapno,
Opaljen jezik kusnu živo vapno!

Puna je jama: na lešine liju
Vapno, da živim strvine ne smrde.
O hvala im, nas mrtve sada grijū
Plamenom svoje samilosti... Tvrde
Leševe čutim: trzaju se goli,
Ko mrtve ribe, kad ih kuhar soli.

Taj zadnji trzaj umirućeg živca,
Taj čudni drhtaj, na kojem sam plivo,
Učini, da sam blagosiljo krivca:
O gle! još truplo kraj mene je živo –
To starica me hladnom rukom gladi,
Jer zna, da moji ne prestaše jadi!

VIII

Kada se mrtvi val života stišo,
Korake začuh ko daleku jeku;
Netko je jamu par puta obišo;
I nasto mir, ko mir u mrtvu vijeku.
Pomakoh nogu, stegnuh lakta oba –
Ko grobar, kad se izvlači iz groba.

Zaprepastih se: leševi se miču,
Kližu nada me, polako se ruše –
Smiju se, plaču, hropoću i viču,
Pružaju ruke i bijesno me guše...
Osjećah nokte, stražnjice, bokove,
Trbuhe, usta, što me živa love.

Prestravljen stadoh. Stadoše i oni.
Sad je težina manja. Mrtva noga
Pala mi preko ramena. Ne goni
Nitko me više! – Od penjanja moga
Ruše se mrtvi! – rekoh sebi; – To se
O vratu tvome splele ženske kose.

Prostrujio hladan zrak na moja usta
Kroz sloj leševa: izlazu sam blizu!
I srknuh utopljenički: krv gusta
Kroz nosnice u grlo oštro briznu.
Smijo sam se – al' da me netko tako
Nakreveljena vidje, taj bi plako.

Il bi od straha sledio se, nijem
Pred tom rugobom. Jer, što da se tješim:

Odsad će ljudi mislit, da se smijem
Kad plačem, i dapačem kad se smiješim.
Ta prazna duplja, gnijezda grozne tame,
Sjećat će svijet na crno ždrijelo jame.

I sama sebe osječo sam krivim,
Što ostavljam u bezdnu te mrtvace,
Jer zrak je ovaj živ... a ja ne živim...
I čekah, da me opet natrag bace.
Al' rana živim bolom: živ si! reče.
Sabrah se. Vlaga! S njom se spušta veče.

IX

O nikad nisam očekivo tamu
S tolikom čežnjom. Pazi! rosa kliže
Niz trupla dolje do mene, u jamu!
Užaren jezik počeo da liže
Kaplje sa ruku, nogu, mrtvih tijela,
Što su se na me ko žlijeb nadnijela.

Pomamno sam i divlje se penjo,
Gazio prsa i trbuhe grubo –
I kad bi mrtav zrak iz trupla stenjo,
Nisam već trno. Vuko sam i skubo
Dugačke kose, uspinjo se mesom,
Podjaren žeđom kao ludim bijesom.

Nisam osječo bola, straha, stida;
Obarah leš za lešom, grabih, plazih
Po njima ko po zemlji, što se kida.
A možda svoju mrtvu sestru gazih,
Susjeda vukoh, lomih nježnu dragu.
Žed mi je dala bezumlje i snagu.

Kad sam se divlje iz jame izvuko,
Zaboravih svijest, oprez, da l' je mrko:
Tlom krvavim sam puzo, tijelo vuko
Do trave: zvjerski, živinski je srko;
Uranjo u nju, jeo je i gutio
I ko po rijeci livadom sam pluto.

Dozvah se: ustâ, punih trave, ležim,
Gorim, ledënim: u teškoj sam môri.
Spasen! O, kamo, kamo sad da bježim?
Zadrhtah: pjesma krvnikova ori.
Daleko. Našim mukama se ruga.
I mržnja planu. Ostavi me tuga.

X

Odjednom k meni miris paljevine
Vjetar donese s garišta mog sela;
Miris, iz kog se sve sjećanje vine:
Sve svadbe, berbe, kola i sijela,
Svi pogrebi, naricaljke, opijela;
Sve što je život sijo i smrt žela.

Gdje je mala sreća, bljesak-stakla,
Lastavičje gnijezdo, iz vrtiča dah;
Gdje je kucaj zipke, što se makla,
I na traku sunca zlatni kućni prah?

Gdje je vretena zuj, miris hljeba,
Što s domaćim šturkom slavi život blag;
Gdje su okna s komadičkom neba
Tiha škripa vratâ, sveti kućni prag?

Gdje je zvonce goveda iz štale,
Što, ko s daljine, zvuk mu kroz star pod
U san kapne; dok zvijezde pâle
Stoljeca mira nad sela nam i rod.

Nigdje plača. Smijeha. Kletve. Pjesme.
Mjesec, putujući, na garišta sja:
Ugasnuo s dola dalek jecaj česme,
Crni se na putu lešina od psa...

Zar ima mjesto bolesti i mukâ,
Gdje trpi, pati, strada čovjek živ?
Zar ima mjesto, gdje udara ruka,
I živiš s njima, koji ti je kriv?

Zar ima mjesto, gdje još vrište djeca,
Gdje ima otac kćerku, majku sin?
Zar ima mjesto, gdje ti sestra jeca,
I brat joj stavlja mrtvoj na grud krin?

Zar ima mjesto, gdje prozorsko cvijeće
Rubi još radost i taži još bol?
Zar ima većeg bogatstva i sreće,
Nego što su škrinja i klupa i stol?

Iz šume, s rikom gorâ, prasak mukô
Zatutnji. Za njim tanad raspršeno
Ciknu, ko djeca njegovâ. Pijuko
Nada mnom zvuk visoko, izgubljeno.
Bitka se bije. Osvetnik se javlja!
Osvjetli me radost snažna poput zdravlja.

Planu u srcu sva ognjišta rodna,
Osvetom buknu krvi prolitvene
Svaka mi žila, i ko usred podna
Sunce Slobode razbi sve mi sjene.
Držeć se smjera garišnoga dima,
Jurnuh, polëtjeh k vašim pucnjevima.

Tu ste me našli ležati na strani,
Braćo rođena, neznani junaci;
Pjevali ste, i ko kad se dani,
Široka svjetlost, kao božji znaci,
Okupala me. Rekoh: zar su snovi?
Tko je to pjevo? Tko mi rane povi?

Očutjeh na čelu meku ruku žene;
Sladak glas začuh: »Partizani, druže!
Počivaj! Muke su ti osvećene!«
Ruke se moje prema glasu pruže,
Bez riječi, i doségnuh nježno lice,
Kosu i pušku, bombu vidarice.

Zajecao sam i još i sad plačem
Jedino grlom, jer očiju nemam.
Jedino srcem, jer su suze mačem
Krvničkim tekle zadnji puta. Nemam
Zjenice da vas vidim i nemam moći,
A htio bih, tugo! – s vama u boj poći.

Tko ste? Odakle? Ne znam, al' se grijem
Na vašem svjetlu. Pjevajte. Jer čutim,
Da sad tek živim, makar možda mrijem.
Svetu Slobodu i Osvetu slutim...
Vaša mi pjesma vraća svjetlo oka,
Ko narod silna, ko sunce visoka.

(1943)

Ivan Goran Kovačić

Ivan Goran Kovačić je
ubijen četničkom rukom. U
svojem spjevu opisuje svoj
vlašći martirijum, koga će vri-
jeda doživiti. Znamda se je
samo zbog te pretčuti na
mučeničku smrt tako dobro
mogao zamisliti u strahoću
trapljenja i mogao stvoriti
tako genijalno djelo.

1. Šiling je novčana jedinica Austrije. Šilingi su ali i valuta u neki drugi zemlja. Na priliku se šilingi plaća i u Kenji, Tanzaniji i Ugandi.

- Da
- Ne

2. Pod morskom razinom su dublji klanci, dublje usičene doline, nego je to na priliku nad morskom razinom na priliku Grand Canyon u Arizoni.

- Da
- Ne

3. Različna stvorenja tribaju različno dugo, dokle dođu na svit. Koza je *noseća* 5 misec, a trbušnost oslice dura 9 misec.

- Da
- Ne

4. Eberhard Kragel (1725—1788) je napisao nabožnu knjigu za Gradišćanske Hrvate s naslovom *Csetveroversztni duhovni persztn, ki sztoji va marlyivom premislyavanyu csetiri poszlidnyi dugovanyih*.

Ova nabožna knjiga ima 440 strani, a narod ju je nazivao jednostavno *Četira poszlidnja*.

U koliki egzemplari je izašla ova knjiga?

- 10.000
- 25.000
- 50.000

5. „Pantalodršci“, kim i u Zagrebu govoru hozentregeri se po prvi put pojavljuju pred oko 300 ljet u Štajerskoj. Danas je nosi cijeli svit. Još i urednik Hrvatskih novin.

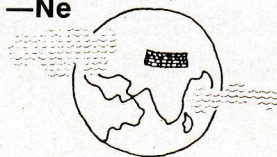
- Da
- Ne

6. Jedna misečna faza dura 28 dan, tako da svaki 29. dan prosviti puni Misec. Ljetos je misec februar imao takaj 29 dan i po 200 ljet je u ovom misecu opet prosvitio naš mali susjed u punom sjaju.

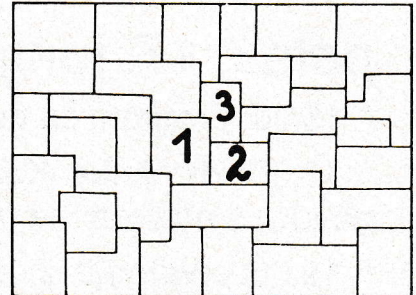
- Da
- Ne

7. Stručnjaki Zemlju nazivaju „plavim planetom“. Kad se od Miseca pogleda doli na Svit, onda začara ta lipa, plavo-bijela farba. Ali ako človik točno pogleda od Miseca doli na Zemlju, onda more opaziti i raziznati jedan gradjevinski objekt, i to Kinesku zid.

- Da
- Ne

SUSJEDNA POLJA

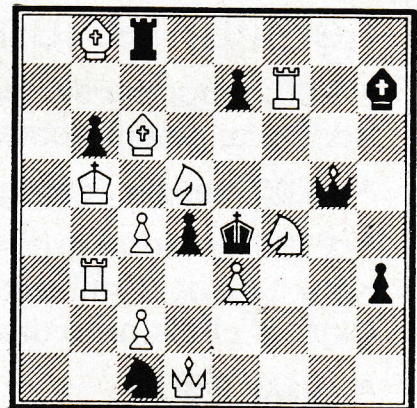

Kako upisati u svako prazno polje ovoga mozaika brojke 1, 2 ili 3 tako, da u susjedni polji ne budu upisani isti broji.

Rješenje ganjkov na strani 18

DVOPOTEZNI PROBLEM

Bijeli vliče i matira u dvi potezi

mamut križaljka

1

vodoravno: 1. velika kopnena životinja iz ledenoga vrimena.

Dan mladine '88 u Pajngрту

od 17. do 19. junija

petak, 17. junija:

- * 15.00: program za dicu
- * 18.00: dr. Jelka Koschat će referirati o gradišćanskohrvatskom govoru s obzirom na pajngrčanski dijalekt
- * 19.00: otvaranje izložbe — djela hobi-umjetnikov iz Pajngрта; svirat će Limena glazba Pajngrt
- * 21.00: oficijelno otvaranje i zabav; svirat ćedu grupe PAX i ROMANTICS

subotu, 18. junija:

- * 16.00: nogomet — hakovci protiv organizatorov iz Pajngрта
- * 19.00: Robi Sučić će držati referat: „65 ljet tamburica u Pajngрту“; svirat će Tamburica Pajngrt
- * 20.30: zabavni program s grupami PAX i MAGAZIN

nedilju, 19. junija:

- * 9.00: taborska sv. maša u šatoru s pjevačkim zborom iz Velikoga Borištofa; potom pomašnica s Limenom glazbom Pajngrt
- * 14.00: seoski ognjogasci ćedu predstaviti svoje nove uredjaje
- * 15.00: folklorni program s ansambli:
Kolo Slavuj, Tamburica Veliki Borištof, Stinjačko Kolo, Tamburica Cindrof i Folklorno društvo Mihovil Naković
- * 18.00: BRUJI
- * 19.30: MELODIJA

P. b. b.
Erscheinungsort: 1040 Wien
Verlagspostamt: 1040 Beč

DRUCKSACHE